

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TALÂT SAİT HALMAN
KAHRAMANLAR
VE
SOYTARILAR
SHAKESPEARE'İN DÜNYASI



**KAHRAMANLAR VE SOYTARILAR
SHAKESPEARE'İN DÜNYASI**

TÜRK YAZARLARI DİZİSİ

TALÂT SAİT HALMAN

KAHRAMANLAR VE SOYTARILAR SHAKESPEARE'İN DÜNYASI

– Tek Kişilik Oyun –



Kurucu:
OGUZ AKKAN
cem yayınevi

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han 1/3 Cağaloğlu-İSTANBUL

Baskı: Gümüş Basımevi
Tel:544 86 57
İSTANBUL-1991

**Shakespeare'in Dünyasında
Yaşayan
Canım Kızım
DEFNE HALMAN'a
Armağan**

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	9
BİRİNCİ BÖLÜM.....	15
İKİNCİ BÖLÜM.....	51
SHAKESPEARE'DEN ALINTILAR İÇİN KAYNAKÇA.....	95

*Nice çağlar boyunca,
Yine oynanacaktır bu yüce oyunumuz
Doğmamış devletlerde, bilinmeyen dillerde.*

*Julius Caesar
Perde IV, Sahne I*

ÖNSÖZ

William Shakespeare, yakın ve uzak gelecek için geçerli olan bu satırları yazarken, Osmanlı Devleti çoktan İmparatorluk olmuştu, Türkçe üç kıtaya yayılmış bulunuyordu. Yunus Emre, Shakespeare'den 300 yıl önce ölmüştü; Fuzuli 60 yıl, Baki ise 16 yıl önce... Bu gerçek gözönüne alınırsa, Türk dili ve edebiyatı kendi doruğuna Shakespeare'den çok önce erişmişti denebilir.

«Doğmamış devletlerde, bilinmeyen dillerde» ün salan ve etkisini gelecek yüzyıllarda da sürdürecektir olan Shakespeare, Türk tiyatrosuna 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında girdiğinden bu yana, seyircilerimizi ağılattı, güldürdü, coşturdu, düşündürdü. Sanırım, yerli yabancı hiçbir yazarın Shakespeare'inki kadar çok eseri oynanmış değildir bizde. Türk tiyatrosu, Shakespeare'i baş-tacı etmiştir demek yanlış olmaz.

Unutulmaz bir Hamlet yaratmış olan eşsiz aktör Müşfik Kenter, benden bir «tek kişilik Shakespeare oyunu» hazırlamamı istediğinde, sevinç ve gurur duydum. Böyle bir oyunu hazırlamanın kolay ve kestirme yolları vardı.

Ünlü İngiliz sanatçısı Sir John Gielgud'un 1956'dan 1958'e kadar İngiltere'de, Avrupa'da ve Amerika'da üs-

tüm başarıyla oynadığı «Ages of Man» (İnsanın Çağları) başlıklı tek kişilik programın metnini alıp çevirebilirdim. Çeviri yapmasam da olurdu: Yıllar boyunca yayınlanmış çevirilerden parçalar almakla ortaya tam bir metin çıkarabilirdim.

Ben, bu yolu seçmedim; başka bir yaklaşım kullandım: Shakespeare'den seçtiğim parçaların hepsini kendim çevirmek yoluna gittim. (Bu arada, dilimize hiç çevrilmemiş olan birkaç oyundan da parçalar aldım.) Shakespeare'den alıntıların arasına, yer yer oldukça uzun sunuş bölümleri, anılar, öyküler, anlatılar ve yorumlar yazdım. Böylelikle, ortaya bütünlüğü olan yeni ve özgün bir oyun çıktı. Denebilir ki «Kahramanlar ve Soytarılar», bir Shakespeare programı değil, Shakespeare konusunda bir piyestir.

Memleketimizde Shakespeare oyunlarıyla ilişkili bilgiler ve anılar da bu metinde yer almaktadır. Kaynak olarak, Metin And, İnci Enginün, Muhsin Ertuğrul, Arslan Kaynardağ, Özdemir Nutku, Nüvit Özdoğru, Refik Ahmet Sevengil, Kemal Tözem, Mina Urgan, Tunç Yalman ve Vasfi Rıza Zobu'nun kitaplarından ve yazılarından yararlandım.

Çevirilerimde orijinallere sadakat, şiirsellik ve Türkçemizin özelliklerine uygunluk ilkelerine bağlı kalmaya çalıştım. Aslı vezinli olan her parçayı vezinli, vezinsiz her parçayı ise düz çevirdim. Shakespeare'in kafiye kullandığı mısraların hemen hepsinde ben de kafiye kullandım. Ama, en önemlisi, Shakespeare'in özünden, kişilerinin iç âleminde, duygu ve düşüncelerin dile getirilişindeki özel üsluptan, orijinalerin ruhundan ve ritminden uzaklaşmamaya çaba gösterdim.

Shakespeare'in birçok mısralarının ve deyimlerinin anlamları, birkaç yüzyıldır, bilginler arasında tartışma konusu olmuştur. Bugün de Shakespeare uzmanları, yeni

yorumlar yapmaktadır. Bu bakımdan, çevirilerde, kesin sonuçlara varmak, bazen mümkün olmamaktadır. En doğrusunu bulmak amacıyla, pek çok İngilizce kaynağa başvurdum. Türkçeye yapılmış çevirileri de gözden geçirdim. Bunlar arasında, Halide Edip Adivar, Orhan Burian, Sabahattin Eyuboğlu, Yusuf Mardin, Berna Moran, A. Turan Oflazoğlu, Nureddin Sevin, İrfan Şahinbaş, Ülkü Tamer, A. Vahit Turhan, Mina Urgan ve Can Yücel'in çevirileri özellikle yararlı oldu. (Özdemir Nutku'nun çevirileri, benim çalışmam tamamlandıktan sonra yayınlandığı için, onlardan yararlanamadım.)

Eşim Seniha Halman ile kızım Defne Halman'ın öneri ve eleştirileri için minnettarım.

Robert Kolej'deki nefis Shakespeare dersinde bizlere heyecan ve ilham veren hocamız Prof. Charles S. MacNeal'in aziz hatırasını saygıyla anarım.

«Kahramanlar ve Soytarılar»ı Shakespeare'in dünyasında ağlatan ve güldüren bir gezinti olarak düzenlemeye çabaladım. Burada, Shakespeare'in erkek kahramanlarının en önemlilerini, soytarılarının birçoğunu bulacaksınız. Kahramanlardan bazıları gözünüzün önünde soytarıya dönüşecek, soytarılardan kimisi kahraman gibi görünecektir. Shakespeare'in bize öğrettiği temel gerçeklerden biri, bu değil midir? Hepimiz, biraz kahramanız, biraz da soytarı...

Müşfik Kenter, «Kahramanlar ve Soytarılar»ı İstanbul'da, Ankara'da ve başka birkaç yerde, yaklaşık olarak 75 kere sundu. Bu olağanüstü sanatçının, tek başına, tarihin en büyük tiyatro yazarının trajik ve komik insanlarını canlandırması, bence, Türk tiyatrosu için unutulmaz bir kazanç, Shakespeare'i sevenlerimiz için mutlu bir talih olmuştur.

«Kahramanlar ve Soytarılar»ın tam metninin Cem Yayınevi tarafından kitap olarak yayınlanması, benim

için büyük bir mutluluktur. Yayınevinin sahibi Sayın Ali Uğur'a teşekkürlerimi sunarım. Bana birçok bakımlardan yardımcı olan kardeşim Güngör Dilmen'e de minnettarım.

Bu kitap, sanırım, tiyatro-severler, Shakespeare meraklıları, İngiliz edebiyatı öğrencileri, konservatuarlardaki öğretmenler ve öğrenciler için ilginç olacaktır.

Müşfik Kenter, günün birinde, «Kahramanlar ve Soytarılar»ı yeniden sergileyecek mi, bilmiyorum. Ama, belki başka oyuncular, bu oyunu bir gün ele alırlar. Müşfik Kenter oynadığında, elinizdeki metnin yaklaşık olarak yüzde 60'mı kullandı. Demek ki başka birisi oynamaya karar verirse geri kalan yüzde 40'ı kullanarak ortaya oldukça değişik bir oyun çıkarabilir.

«Kahramanlar ve Soytarılar»ın birçok kesim ve parçaları, metnin dışında bırakılabilir. Yepyeni parçalar eklemek de mümkündür. Oyunu hep taze tutabilmek için, böyle bir esneklik üzerinde özellikle durdum.

Umarım, ergeç, Shakespeare'in kadın kişilerinden oluşacak tek kişilik bir oyun da hazırlanır.

«Kahramanlar ve Soytarılar»ı okuyanların, oynayanların, izleyenlerin zevk almasını, duygulanmasını dilerim.

Talât Sait Halman

BİRİNCİ BÖLÜM

Seyirciler yerlerini alırken, 10-15 dakika, plâk veya banddan, Shakespeare Çağı müziği çalınır.

Müzik, oyun başladıktan sonra birkaç dakika daha, londa devam eder.

Perde açıktır. Zaman ve mekân özgürlüğü için yalın tutulan sahnede, yalnızca üç basamaklı bir set ile Shakespeare Çağı üslûbuna uygun taht'a benzer bir koltuk vardır.

*Bütün dünya bir sahnedir
Ve kadın erkek herkes, ancak birer oyuncu:
Sıraları geldikçe ya girer, ya çıkarlar.
Her insan, nice roller oynar ömrü boyunca -
Yaşadığı perdeler, yedi çağdır. İlk  nce,
S tnine kucağında, salya s m k ağlayan
Ve kusan bir bebekt r. Sonra, elinde  anta,
Sabah tazeliğiy le yüzü ak pak, salyangoz
Hızıyla ayağını sürüyerek, isteksiz,
Okula giden mızımız bir oğlan. Sonra  şık -
Ocak gibi  c çeker, yanar; destanlar yazar
Sevdiğinin kaşına gözüne. Derken asker -
Ağız dolusu küfür; bıyığı, pars bıyığı;
Onuru, canı gibi.  abuk parlar, d ğ ş r;
Su kabarcıklarından kısa süren ş hret 
Arar topun ağızında bile. Sonra yargıçtır:
Saygın; g beğ  şişkin; c vresinde pilicler.
Gözleri sert; sakalı usturu lu kırılmış.
Eski hikmetler, beylik ibretler söyler durur:
İşte rolünü oynar böyle. Altıncı çağda,
Terlikler ayağında, sıska bir soytarıdır:
Gözlükleri burnunda, kesesi yan cebinde.
İyi saklanmış gençlik pantolonları, cılız
Bacaklarına  yle bol gelir ki, bir  lem -
O kalın erkek sesi, incelir, incelir de,
Cocuk sesine döner, sonunda düdük otur.
Ve son sahne gelir de,
Bu garip olayların tarihini tamamlar:*

İkinci cocukluktur, salt unutkanlıktır o...

Ne diş kalır, ne de göz; ne tad, ne de hiçbir şey.

«Shakespeare'in Dünyası»na hoş geldiniz, sevgili seyirciler.

İnsanın dünyasıdır bu. Çağları, ulusları, sınırları aşan... Hepimizin duygu ve düşüncelerine seslenen bir dünya. İnsan adlı yaratığın hiçbir yönüne yabancı değildir.

«Kahramanlar» ve «Soytarılar» yaşar ve ölür Shakespeare'in dünyasında. Hepimizin gönlünde «kahramanlar» ve «soytarılar» yatar. Hiçbiri bizden değişik değildir. Her biri, öz varlığımızın bir belirtisi, bir uzantısıdır.

Onun için... dört yüz yıla yakın bir süredir, nice ülkelerde, türlü dillerde, Shakespeare baş-tâcı edildi. Tiyatronun büyük şairi diyor ki:

«Bence hükümdar, herhangi bir kişidir — benim gibi. Menekşe ona da aynı kokar, bana da. Kasıp kavuran hava, ona nasıl gözükürse, bana da öyle gözükür. O, duyularının hepsini tüm insanlıkla paylaşır. Resmi kılığını çıkardığında, sıradan bir insanın çıplaklığıdır onunki. Belki sevgileri, coşkuları, bizden çok yükseklere yönelir ama, aşağı inmeye başlayınca onlar da aynı kanatlarla alçalır.»

Shakespeare'de trajedi, çoğu zaman, kahramanların bocalamasından, büyük bir kusura tutsak düşmesinden, aşırı ihtirasa ya da göz göre göre yanılığa kurban gitmesinden doğar. Othello kıskançlığın, Hamlet tereddüdün, Macbeth iktidar açlığının felâketidir.

O kahramanların hemen hiçbiri, «büyük insan» değildir. Kimisi yigittir gerçekten. Kimisi hükümdarlıkta güçlüdür. Savaş alanında zaferler kazanmış olanlar vardır aralarında... Ama, hepsi, ya olağanüstü başarılarından ya da umutlardan yenilgiye ve ölüme düşerler.

Kahramanlar, bu anlamda, tarihe yön veren büyük kişiler değil... Destan yaratan yiğitler de değiller. Onlar, insanlığın yaman duygularını canlandıran sahne varlıkları...

«On İkinci Gece»de Malvolio ne güzel söylüyor:

«Bazıları büyük doğar, bazıları büyüklüğü kazanır Kimisinin başına büyüklük, devlet kuşu gibi konar.»

Shakespeare, işte bu büyüklük tutkusunun insanlar ve toplumlar için yarattığı korkunç olayları gözler önüne sermiştir. Üstelik, iktidar, ikbal, debdebe nasıl da cıvıltır talihin cilveleri karşısında, nankörlük karşısında:

*«Savaşlarda gücüyle ün salan bir kahraman
Bin zafer kazansa da düşmeyegörsün bir kez,
Adı silinir şeref defterinden o zaman,
Mertlik destanı artık anılarda süremez.»*

Belki de gerçek kahraman, kendisini hiçliğe göçürecek olan ölüm karşısında mert kalabilen kişidir. Jül Sezar, ne kadar özlü dile getiriyor bunu:

*«Korkaklar, defalarca ölür ecel gelmeden,
Kahramanlar, ölümü bir kez tadar, o kadar:
Duyduğum şaşılacak bunca şey arasında
En çok garipsediğim, insanların korkması
Şunu gördükten sonra: Zorunlu bir son olan
Ölüm mutlaka gelir ne zaman gelecekse.»*

Ya soytarılar? Kaderimizin öteki yüzü, ters yüzü. Gözyaşı karşısında gülücük... kara talihin yanı sıra kahkaha...

Shakespeare, «soytarı» karşılığı olarak birkaç değişik terim kullanıyor. Bir tanesi, «fool»... Bu, «soytarı» ve «palyaço» anlamına da geliyor, «ahmak», «sersem», «bu-

dala» anlamına da. Genellikle, Shakespeare soytarıları küçümsüyor gibidir ama, komedilerindeki soytarıların hemen hepsi, doyum olmaz denecek kadar tatlı... Trajedilerde de soytarılar var: Onlar keskin zekâyı, açık düşüncüyü temsil ediyorlar. Cana yakın, sözünü sakınmayan kişiler. Soyluların yapmacıklı, içinden pazarlıklı hâli tavrı karşısında, soytarılar birer halk çocuğu... Birer Nasreddin Hoca ya da Karagöz.

Bakmayın Kırıl Lear'in şu sözüne:

*«Doğar doğmaz ağılarız - geldik diye kocaman
Sahnesine ahmakların ve soytarıların.»*

Kızlarından ikisi, başka yakınları, yıllarca kendisinden iyilik görmüş olan nice kimseler, Lear'i yaşlılığında yaya bırakmış, ona kötülükler yapmıştır ama, soytarısı sâdik kalmış, yanından ayrılmamıştır. Yine de, soytarı, âdi bir dalkavuk değildir. Sözünün eri bir kara gün dostudur.

Lear, varını yoğunu kızlarına bırakmış... Koskoca kırıl, artık hor görülen bir ihtiyaç... Kızını yine suratı bir karış görüyor da diyor ki:

*«Ne var, ne oldu, kızım? Kaşların neden çatık?
Son günlerde hep böyle somurtup duruyorsun?»*

Soytarı, lâfa karışıyor, Lear'e sitem ediyor:

«Surat asmalara, kaş çatımlara aldınış elmediğin zamanlar, anlı şanlı adamdın. Şimdi bir 'sıfır' oldun. Sıfırın alı. Ben bile üstünüm senden. Ben şapşal bir soytarıyım — sen solda sıfırsın.»

*«Ekmeginden ne kabuk, ne kırıntı saklayan,
Yolda acıkacak dı. olacaktır bin pişman.»*

(Lear'i göstererek)

«Bak, içi boş bezelye kabuğu böyle olur iştah!»

**«Amca, besle kargayı, oysun gözünü derler;
Gün olur, yavruları baba kargayı yerler.»**

Lear, benliğini yitirmiş gibi şaşkındır:

**«Burda tanıyan var mı beni? Lear alamaz bu.
Lear böyle mi yürür? Böyle mi konuşur? Nerde
Gözleri? Ya bunadı, ya beyni uyuştu da
Düşünemez oldu. Uykuda mı? Uyanık mı?
Değil. Hicbiri değil. Kim söyleyebilir ki
Bana: Ben kimim?»**

Soytarı, ihtiyar Lear'e bilmeceler sorarak takaza eder:

**«Amca, bil bakalım, insanın burnu niçin suratının ortasında-
dadır?»**

«Bilmem.»

**«Burnun iki yanında birer göz olsun da, insan, kokusunu
alamadığı şeyi görsün diye... Bil bakalım, istiridye nasıl yapar
kabuğunu?»**

«Bilmiyorum.»

**«Ben de bilmiyorum ama, sümüklü böcek evini niçin sırtı-
tında taşır, onu biliyorum.»**

«Niçinmiş?»

**«Başını sokacak bir yeri olsun diye. Evini kızına versin de
boynuzları kılıfsız mı kalsın? Pekl, ne hikmettir yedi yıldızın ye-
di tane olması?»**

«Sekiz tane yok da ondan, öyle mi?»

**«Aferin... Sen bitirim soytarı olurdun. Amca, sen benim
soytarım olsaydın sopa attırırdım sana — Vaktinden önce yaş-
landın diye...»**

«Nasıf? Ne dedin?»

«Akıllı olmadan yaşlanmamalıydın.»

**Kahramanlar ve Soytarılar... Shakespeare'de kahra-
manlar bazen soytarı olur. Bazı soytarılar da kahraman-**

lardan daha akıllı ya da daha cesurdur. Ama hepsi, Shakespeare'in onlara verdiği zaman boyutlarla, çağları aşan kahramanlar olmuştur. Tarihin, insan yaşamının, dram ve komedi sanatının, dünya dediğimiz uçsuz bucaksız sahnenin...

Shakespeare, hem oyun yazarıydı, hem de oyuncu... Tiyatrosunun adı, «Globe». «Dünya» demek. Ne kadar anlamlı, değil mi? Bütün dünya, Shakespeare'e baş köşeyi vermiştir dense yeri.

Küçümseyenler de olmuştur ya. Ünlü Fransız düşünür ve yazar Voltaire, «barbar» diye kötülemiş. Ve demiş ki:

«Shakespeare'in eserleri bir çöplük gibidir. Bir darı tanesi buluncaya kadar habire eşmeniz gerekir.»

Çağının önde gelen İngiliz yazarlarından Samuel Pepys, «Romeo ve Jülyet»ten «Ömrümce bu kadar kötü piyes görmedim» diye söz etmiştir.

Yirminci Yüzyıl tiyatrosunun devlerinden George Bernard Shaw, dış bilermiş Shakespeare'e: «Elimden gelse mezarından çıkartıp taşa tutarım.» Ama, şunu eklemekten de geri kalmamış: «Shakespeare'den hoşlanmayanlara acırım. O, binlerce düşünürden daha uzun ömürlü olmuştur, daha binlercesinden uzun ömürlü olacaktır... Alçakgönüllüğüme şaşmayın: Ben bile ondan iyi piyes yazmıyorum.»

Düşünür - oyun yazarı - şair - oyuncu Shakespeare, «Macbeth»in sonuna doğru, yaşam ve ölüm gerçeğini, bakın, nasıl dile getiriyor:

*«Yarın, ardından yarın, ardından yine yarın,
Sürüklenir de böyle kücücük adımlarla,
Gün gün üstüne gelir yazgıdaki zamanın
Son hecesine kadar; geçmiş günlerimizse
Soytarılara, sersemelere ışık tutmuştur*

Toprakla icli dışlı ölüme giden yolda.

Sön, kısa mum, sön! Yaşam, yürüyen bir gölgedir

Ancak; sahnede kendi süresince koşuşan.

Cırpınan, sonra sesi kesilen bir zavallı

Oyuncu. Bir aptalın anlattığı bir masal

Ki baştan sona kuru gürültü ve şamata —

Hicbir anlamı da yok.»

Türkçemizde, Shakespeare'e saygı ve sevgi, 1840'lar-
dan beri, arttıkça artmıştır. İlk Shakespeare oyunları,
1842'de, İstanbul'daki Concordia Tiyatrosu'nda sunulmuş-
tu ama, Türkçe oynanmamıştı. 1885'te, basılı ilk çeviri
yayınlandı: «Venedik Taciri». Güllü Agop, bellibaşlı tra-
jedileri sahneliyordu. «Othello»yu ilkin «Afrika'lı Bir
Zencinin İntikamı» adıyla oynadılar.

Bedros Atamyan. Ondokuzuncu Yüzyılın sonlarında,
ünlü bir Hamlet'ti... Kahramanının yerini yurdunu öğ-
renmek için tâ Elsinor'a gitmiş... Othello için Venedik'e
ve Kıbrıs'a, Romeo için de Verona'ya.

Mınakyan Efendi de, birçok Shakespeare oyunları
sunmuştu. Türkiye'de ilk kadın Hamlet olmak şerefi Ba-
yan Siranuş Nigosyan'a aittir.

Osmanlılar, Ermeni sanatçıların şivesiyle alay eder-
lerdi...

(Hafif Ermeni şivesiyle)

«Bütün dünya tamamiylen bir sahnedir

Ve kadın-ise, erkek-ise herkes sade birer oyuncu:

Sıraları geldi-yise ya girer, ya çıkarlar...»

O sevimli şive ile, Ermeni sanatçılar, Shakespeare
sevgisinin yerleşmesine önemli bir katkıda bulunmuşlar-
dır.

Hoş sürprizler olurmuş o oyunların bazılarında.
1866'da, Güllü Agop, Naum'un Tiyatrosu'nda «Macbeth»i

oynuyor. Bir sahnede, öfkesini gösterecek. Coşmuş, öne atılarak birkaç adım atmış şöyle... Çalgıcılar, bunu müzikallerdeki gibi, bir ayak oyunu sanmışlar... Hemen polka çalmaya başlamışlar.

O zamanlar, zorluklar az değilmiş doğrusu. Özellikle Abdülhamid'in saltanatı sırasında, hem Avrupa'dan gelen topluluklar, hem yerli tiyatrolar, sansürden çok sıkıntı çekermiş. Hele kıralların öldürüldüğü Jül Sezar, Hamlet, Macbeth gibi oyunlar yüzünden padişahın yüreği pır pır edermiş.

Macbeth, Kırıl Duncan'ı öldürüp tahta geçmeden önce, dehşet içindedir. Karısı Lady Macbeth'in de kışkırtmasıyla, bu kanlı işe girişmiştir ama, cinayeti işlemeye giderken, kâbus görüyor gibidir.

*«Hancer mi su kırışında gördüğüm şey? Kabzası
Cevrilmiş bana doğru? Gel, kavrayayım seni.
Ellme gecmiyorsun, yine de görüyorum
Seni. Ele var, göze yok musun, şom görüntü?
Sırt aklın yarattığı bir hancer misin yoksa?
Hummalı bir beyinden doğmuş kol bir hayal mi?
Gözümün önündesin; tutulacak gibisin,
Kınından sıyırdığım şu hancer gibi işte.
Sen, bana gideceğim yer gösteriyorsun,
Hem de kullanacağım aracın tıpkısını.
Ya gözlerim, öteki duyuların elinde
Oyuncak oldu, ya da hepsinin dengi. Seni
Hâlâ görüyorum ben. Daha önce yoktu da,
Ağzında, sapında kan lekeleri var şimdi —
Öyle hancer filân yok. Gözlerimi bürüyen,
İşte o kanlı olay... Dünyanın yarısında
Doğa bir ceset sanki. Perdelerin örttüğü
Uykuyu kötü düşler, allak bullak ediyor.
Büyü törenlerinde, cadılar kutluyorlar*

*Soluk yüzlü Tanrıca için sunduklarını...
Bekçisi olan kurdun ulumasıyla kalkan
Cinayet iskeleti, hırsızlama, sinsi, tez
Adımlarla, bir hortlak gibi, hedefe doğru
İlerliyor. Sen, sağlam, kaskatı toprak, duyma
Şu ayak seslerimi, bilme gittiğim yer!
Yoksa, korkarım, nerde olduğumu, taşların
Ele güne duyurur, şu ân, şu zaman için
Bicilmiş kalkan olan korkunçluğu giderir.
Ben tehdit savururken, onun ömrü sürüyor:
Sözler, eylemlerdeki ateşi söndürüyor.
(Çan çalar.)*

*Gidiyorum: oldu demektir Beni çağırıyor can.
Duncan, sen bu can sesini sakın işiteyim deme:
Ya cennete çağırıyor seni, ya da cehenneme.»*

Macbeth, kanlı muradına ererek tahta geçer. Ama, o saltanat, ülkeye mutsuzluk ve cenk getirir. Sonunda Macbeth de, karısı da can verirler. İhanete sürükleyen İhtiras, can pazarı yaratmıştır.

Bu ürkütücü trajedinin bizde güldürücü bir fıkrası vardır. Galiba 1962'de, Rümelihisarda, Şehir Tiyatrosu, yeni bir «Macbeth» sahneliyor. Biliyorsunuz, Hisar görkemli; oyunların oynandığı alan geniş... «Macbeth»in son perdesindeki savaş sahnelerinde ne kadar çok figüran kullanılırsa etki o kadar dramatik olacak. Ama, Tiyatro yüzlerce figüranı nerden bulsun? Akıllarına yakındaki 66'ncı tabur gelmiş. Gereken izni sağlamışlar. Bir Binbaşının kumandasında 400 Mehmetçik, Hisara gelmiş ilk oyunun sunulacağı akşam... Yönetmen, Binbaşıya anlatmış: «Askerlerin sırtında eski çağlardaki gibi, çuvala benzer giysiler olacak. Elllerine tahta kılıçlar kalkanlar vereceğiz. Şu sırtlara dizilip bekleyecekler. Sırası gelince benden size işaret... Siz de onlara komut vereceksiniz: Ba-

yırdan aşağı koşup orta yerde karşı karşıya gelecekler Yalancıkdan vuruşacaklar. Ama, lütfen söyleyin, heyecanlı koşsunlar, canlı vuruşsunlar.» Binbaşı da askerlerine anlatmış bütün bunları... Gece, oyun başlamış: Mehmetçikler, sırtlarda çepeçevre dizili... Beşinci perde. İskoçya'da, Macbeth'in birlikleri ile Macduff'ın askerleri çarpışacak. Yönetmen, işaretini vermiş Binbaşıya... Binbaşı. «Haydi, arslanlar,» demiş. «Göreyim sizi, koşun! Vuruşun!» der demez, dört yüz Mehmetçik, bir koşu tutturmuş... «Allah, Allah!» «Allah, Allah!» diye haykırarak.

Shakespeare'in az oynanan trajedilerinden biri. «Coriolanus»... Bir savaş kahramanının hem kendi kibri, hem de çevresindeki siyaset hileleri yüzünden nasıl yıkıma uğradığını gösteren ibret dolu bir oyun.

Eski Roma. Halk, yoksul ve tedirgin. Yönetim, vatandaşların oyu ile seçilen senatörlerde, soylularda... Sorunlar, şikâyetler almış yürümüş. Trajedinin birinci sahnesinde, vatandaşa diyorlar ki: «Soylular, yoksullara iyi bakıyor.» Halktan birisi şöyle cevap veriyor:

«Bize iyi bakıyorlar ha! Doğru söze ne denir? Ne zaman baktılar ki bize? Onların ambarları tıklım tıklım; biz açlıktan perişanız. Tefeciliğe karşı yasalar çıkarıyorlar — tefecilerin ekmeğine yağ sürmek için... Her Allahın günü, yararlı yönetmelikleri kaldırıyorlar — zenginlerin işine gelmiyor diye. Her Allahın günü, yoksulları zincire vuran, ezen yasalar koyuyorlar. Başımızı savaşlar yemezse onlar yiyecek. İşte bize duydukları sevgi bu kadar!»

Olağanüstü yiğitlikleriyle Roma'nın büyük kahramanı olan Coriolanus, halktan iğrenen bir insan... Bakın, nefretini nasıl dile getiriyor:

*«Tatlı sözler söyleyip yüzünüze gülenler
Dalkavukluğun en ödüsünü yapıyordur.*

*İstedığınız ne, sizi gldi barıştan da
Savaştan da hoşlanmayan köpekler? Birinden
Ürkersiniz, ötekinde bdbürlenirsiniz.
Size güvenen, aslan bulacağına tavşan,
Tilki bulacağına kaz bulur. Hayır, size
Güvenilmez buzdaki ateşle güneşteki
Dolu tanesi kadar bile. Erdeminiz mi?
Yavuz hırsızı sevmek, suçluyu güçlü yapmak,
Adaletle sövmektir. Kim büyüklüğe ldyık
Olmuşsa, hak kazanır sizin nefretinizle.
Sevginiz, kendisine dokunacak şeylere
Can atan bir hastanın iştahını andırır.
Sizden iyilik uman, kurşun yüzgeçle yüzer.
Samanla meşe yontar... Sizi lpe çekmeli!
Size bel bağlamak mı? Dakikada bir tıkr
Değiştiriyorsunuz! Dün nefret ettiğiniz
Adamı en soylu zat yapıyorsunuz bugün.
Dün baş-töcünüz olan, bugün yerin dibinde.
Ne var, ne olmuş sanki? Kentin dört bucağında
Saygın meclise karşı nedir bu bağıışmanız?
Tanrılar hakkı için, şu meclis gözünüzü
Korkutmasa birbirinizi yiyeceksiniz.»*

Coriolanus, iktidara düşkündür. Konsül seçilmek ister. Ne var ki, Konsül seçilmek için, halkın oylarını kazanmak zorundadır. Onun siyasal amaçlarını baltalamak isteyen Brutus ile Sicinius, Coriolanus'un dile getirdiği nefreti kendisine karşı kullanmayı tasarlıyorlar. Brutus diyor ki:

*«Halk arasında yayarız Coriolanus sizlerden
Nefret eder diye. Kendi iktidarı için, deriz.
Halkı kotıra çevirir, sözcülerini susturur,
Özgürlüklerini alır ellerinden. Ona göre,*

*Halkta ne yetenek vardır, ne çalışma gücü, ne ruh.
Hiçbir işe yaramazlar; yük taşıdıkları için
Ot verilen, yük altında çökerlerse yumruklanon
Savaş develeri gibidirler ancak.»*

Sicinius, şunları ekler:

*«Dediğiniz gibi, bunlar halkı
En amansız küstahlığıyla cileden çıkarttığı
Zaman söylenmeli. Böyle bir lırsat, kışkırtmayla da
Sağlanabilir. Hem de bu, köpekleri koyunlara
Saldırtmak kadar kolay iş: 'Halkın kuru otu
Onun kendi ateşiyle tutuşunca, sonsuza dek
Yanıp kavrulacak, kül olacaktır o.»*

Coriolanus, seçmenlerden oy istemekten başka çıkar-yol olmadığını biliyor ama, bunu gururuna yediremiyor bir türlü. Hakkın sesi kendisindedir diye düşünüp halkın sesini küçümsüyor :

*«Hoş sesler, tatlı oylar!
Dilenmektense hak kazandığımız bir şeyi,
Ölüp gitmek, açlıktan gebermek daha iyi.
Şurda, sırtımda aba, kurt kılığında, neden
Oy dilenecekmişim her gelenden geçenden?
O oylar neye yarar? Derler ki âdet buymuş.
Ben 'her âdete,' derim, 'baş eğmek olur muymuş?'
Yoksa eski çağların üstünden toz silinmez.
Yanlışlıklar dağ olur, asıl gerçek bilinmez
Artık dağın ardında. Soytarılığı bırak.
Mevki de, şeref de bu oyunu oynayarak
Kazanana gitsin. Ben, yarı yola geldim ya.
Yarisına katlandım. Şu ikinci yarıya
Katlanırsam iş biter.*

Oylar gelliyor yine.

**Oylarınız! Ben sizin oylarınız uğruna
Vuruştum, onlar için uykusuz kaldım. Onlar
İçin bunca yaralar aldım. On sekiz tane
Savaş verdim. Ben sizin oylarınız uğruna
Büyük küçük ne işler başardım. Oylarınız?
Ben konsül olmak istiyorum: bu, benim hakkım.»**

Coriolanus, bu kadar öğrendiği seçmenlere şirin görünmek için onların gururunu okşayacak nutuklar vermeyi göze alıyor mu?

**«Olur, madem ki yapmam gerekiyor, yaparım.
Gitsin yaradılışım. Gönlüme kahpe ruhu
Gelsin onun yerine. Savaşta davulumun
Yanı sıra gürleyen sesim, harem ağası
Ses gibi incelsin, ya da ninni söyleyen
Genc kızın ses gibi. Yüzümde otağ kursun
Madrabazların sırtışı. Dolsun gözüme
Öğrencilerin yalandan akıttığı yaşlar!
Goygoycunun diliyle titresin dudaklarım.
Sırt üzengide bükülen zırhlı bacaklarım
Sadaka almış dilenci gibi eğilsin ha!
Yapmayacağımı Yoksa şerefimin yerine
Çıkarlarımı koymuş, el etek öperekten
Kafamda alcaklığı kökleştirmiş olurum.»**

Annesi, Coriolanus'u bin dereden su getirerek ikna eder:

**«Yalvarırım, üzülme,
Anne. Pazar yerine gidiyorum. Paylama
Beni artık. Onlara yaranabilmek için
Soytarılık ederek, hileyle çalacağım
Yürekerini... Ve Romalı her sınıf halkın
Sevgisini kazanmış olarak döneceğim.**

Gidiyorum. Karıma sevgilerimi söyle.

Ya konsül olup geleceğim; ya da bilin ki

Dalkavuklukton yana dilim solda sılırmış.»

Pazar yerinde, Brutus ile Sicinius'un kurnazca kışkırtması sonucunda, işler çığırından çıkar. Coriolanus, canı gibi sevdiği, canını siper ederek koruduğu Roma'ya lânet eder:

«Sizl gidi aşâğılık it sürüleri! Murdar

Bataklığın kokusu kadar lğrendiriyor

Beni pls nefesiniz. Sevginize gelince,

Soluduğum havayı bozan o gömülmemiş

İnson leşleri kadar değer taşıyor bence.

Ben sürgün ediyorum sizil Kalın burada,

Dönek ve güvensiz. En küçük söylentilerden

Yüreğiniz titresin. Düşmanlarınız bir tüy

Salloyınca dağılın cıl yavruları gibi.

Ben sırt çeviriyorum hep sizln yüzünüzden

Tıksındığım bu kentel

Bundan öte bir dünya da var.»

«Bundan öte bir dünya»... Coriolanus, Roma'dan çıkar gider. Öcünü almak için, Volsyalılarla birlik olur. Roma'ya saldırırlar. Şehir düşmek, yerle bir olmak tehlikesiyle karşı karşıyadır. Romalılar, Coriolanus'a eski arkadaşlarını elçi, aracı, ricacı olarak yollarlar. Coriolanus, intikam niyetinden vazgeçmez. Bu sefer, anasını, karısını, oğlunu gönderirler. O zaman, râzı olur. Roma, yıkımdan kurtulur. Ama, sonra, bir Volsyalılar gürühu, Coriolanus'u öldürür.

Bundan öte bir dünyada da kötülükler kol gezmektedir, bu dünyada da... Shakespeare, kişileri ve toplumları feci âkıbetlere sürükleyen belâlara ayna tutmuştur. İhtiras bunlardan biridir. İntikam arzusu, bir başkası...

«Venedik Taciri», ince duygularla açgözlülük, onurla kal-
leşlik, sevgiyle kin arasındaki çelişkileri ne güçlü sah-
nelerle, ne kadar güzel sözlerle anlatır. Bu trajedide,
azınlıklara reva görülen haksızlıklar da yer almıştır, bir
ırkın başka bir ırka, bir dinin başka bir dine, bir ulusun
başka bir ulusa düşmanlık beslemesi, dil uzatması da...

Shakespeare'de değişik kişiler, türlü türlü milletlere
acı sözler söyler. Evet, sevgili seyirciler, Türklere de...
Hakkımızda «şehvet düşkünü», «alçak», «barbar», «iman-
sız», «zalım», «sünnetli köpek» gibi lâflar vardır çeşitli
oyunlarda... Shakespeare'in kötü kişileri, şaşkın karak-
terleri bizi böyle kötölemiştir... Bilmem, bu bir teselli
ya da mazeret sayılır mı ama, Shakespeare'de başka ırk-
lar ve uluslar için de acı sözler bol bol vardır.

Ama. insanın — ırk, dil, din, uyrukluk ve sınırlar
ötesinde — her şeyden önce «insan» olduğunu, günahla-
rıyla sevaplarıyla mükemmellikten uzak bir yaratık ol-
duğunu yine en iyi Shakespeare belirtmiştir.

«Venedik Taciri»... Biliyorsunuz, Shylock Yahudi-
dir. Hattâ, bazı İngiliz oyuncular, Yahudi şivesiyle oy-
narlar bu rolü... Ünlü Laurence Olivier de şivell oyna-
mıştı. Shylock, Yahudi olmanın acısını çekmiştir, hor gö-
rölmüştür, adaletsizliğe uğramıştır.

*«Beni lekeledi; yarım milyon zarara uğrattı. Kayıplarına gül-
dü, kazançlarımı alaya aldı. İrkimi hor gördü, işimi baltaladı,
dostlarımı soğuttu, düşmanlarımı kızıştırdı. Niçin mi yaptı bun-
ları? Yahudiyim de ondan. Gözleri yok mudur Yahudi'nin? Elle-
ri yok mudur Yahudi'nin? Uzuvarı, boyu bosu, duyuları, sevgi-
leri, coşkuları? Tıpkı bir Hristiyan gibi, aynı yemeklerle doymaz
mı? Canını aynı silâhlar acıtmaz mı? Aynı hastalıklarla kıvranıp
aynı ilaçlarla sağlığa kavuşmaz mı? Aynı kış ayazında üşüyüp
aynı yaz sıcaklığında ısınmaz mı? Bizi bıçaklarsanız kanımız ak-
maz mı? Bizi gıdıklarsanız gülmez miyiz? Bizi zehirlereniz ölmez*

mıyız? Haksızlık etseniz öcümüzü almaz mıyız? Başka her bakımdan sizler gibiysek bunda da size benzeriz. Yahudi, bir Hristiyanı haksızlık etse ne gelir başına? İntikam. Peki, bir Hristiyan, Yahudiye kötülük edecek olsa, yine Hristiyan gelenekleri gereğince, ne almalıdır cezası? Elbette intikam. Bana öğrettiğiniz kötülüğü ben de yaparım. Çetin olur ama, ben aldığım dersin daha iyisini veririm.»

Shylock, öcünü almak üzere, bıçağını bilir... «Venedik Taciri», Yıldız Sarayı'nda, Padişah ve Osmanlı Devletinin ileri gelenlerine oynanırken, aktör bıçağını öyle yaman bilemiş ki, Sultan Abdülhamid fena halde korkmuş, «Yeter! Yeter!» diye bağırarak korkusundan kaçtığını, bu yüzden temsilin tamamlanamadığını da söylerler. Ama, şöyle dediği kesin olarak bilinir: «Bunu bırakınız da insanı güldürecek şeyler oynayınız.»

Abdülhamid döneminde, «Venedik Taciri»ne ilişkin bir sansür olayı da vardır. Zaptiye Nezareti, eserin oynanmasına izin vermemiş. Yasaklama nedeni olarak yaptığı açıklamada demiş ki: «Osmanlı Devletindeki bir azınlığın duygularını incilterek tedirginlik yaratabilir.»

Sansür, yalnızca Osmanlıların Shakespeare oyunlarına makas vurmuş değil. Vaktiyle İngiltere'de de, birçok bölümleri — «ahlâka mugayir» ya da «hükümdara muhalif» sayılan sahneleri — yasaklamak yoluna giderlermiş. Bugün, Amerika'da bile, bazı okul kitaplarında, çocuklara zararlı olabilir diye, Shakespeare'in bazı satırlarını değiştiriyorlar. Lise kitaplarında, bakıyorsunuz, «Romeo ve Jülyet»ten birkaç mısra çıkarılmış, ya da Beşinci Perde'de, Romeo «E, Jülyet, bu gece seninle yatacağım» der ya: o satırı şöyle değiştirmişler: «E, Jülyet, bu gece senin yanında olacağım.»

Shakespeare «çapkın» türkülerle süslemiştir birçok oyunlarını. Bunların en hoş olanlarından biri, «As You

Like It» adlı komedidedir. Dilimize «Nasıl Hoşunuza Giderse» ve «Beğendiğiniz Gibi» diye çevrilen oyun... Hani bugünün argosuyla «Keyfiniz Bilir» diye de çevrilebilir.

(«It was a lover and his lass» şarkısı fonda başlar.)

Bahar başlarına vurmuş, kırdı çayırdı sevişen sevişene. Shakespeare'in türküsü şöyle...

«Âşıkla sevgilisi,
Şınanay, şınanay, yine de şınanay,
Yeşil tarlada ikisi,
Baharda, herşey hoş, fıkır fıkır;
Kuşlar şakır cik cik de cik cik.
Bahar sever âşık.
Çavdar dolu tarlalarda,
Şınanay, şınanay, yine de şınanay,
Güzel köylüler yatar da,
Herşey hoş, fıkır fıkır, baharda;
Kuşlar şakır cik cik de cik cik.
Bahar sever âşık
Güzel âşıklar oynaşta,
Şınanay, şınanay, yine de şınanay,
Aşk çağı, bir taçtır başta,
Baharda, herşey hoş, fıkır fıkır;
Kuşlar şakır cik cik de cik cik.
Bahar sever âşık.»

Denebilir ki hiçbir yazar, dünyaya Shakespeare kadar özdeyiş armağan etmemiştir. Özellikle İngilizce'de, ama birçok başka dilde de, Shakespeare'in mısraları atasözü olarak bol bol kullanılıyor. Kimisi acı; kimisi tatlı.. Gönlü okşayanlar da var aralarında, iç sızlatanlar da, güldürenler de... Ama, hepsi düşündürüyor.

«Hiç görülmemiştir şimdiye kadar
Diş ağrısına dayanan feylesof.»

«Dilenciler can verirken kuyruklu yıldız görünmez;
Hakanların ölümünde gökler yanar alev alev.»

«Kutsal ülke, herşeyin üstündedir. Orada
Bir hâkim var ki onu hiçbir kiral bozamaz.»

«Gaddarlıktır düşenin yüküne yük eklemek »

«Düşmanın için harlı fırın mı yakıyorsun,
Dikkat et, kendini yakmayasın.»

«Sırf yırtıcı kuşları ürkütmeye yarayan
Karkuluğa benzetip dikmeyelim Kanunu.»

«Ölüm duygusu, andan ne anlıyorsak odur:
Ezdiğimiz zavallı hamamböceği, tıpkı
Can çekişen bir devin sancısıyla kıvranır.»

«Sevgi, pisboğazlık etmez, Şehvet ölür oburluktan;
Aşk, baştan başa gerçektir, Şehvet hep hile ve yalan.»

Shakespeare'in en çok bilinen «hikmetler»i arasında,
«Hamlet»te geveze ihtiyar Polonius'un, oğlu Laertes'e
öğütleri vardır.

«Sakın dile getirme düşündüğün herşeyi;
Uygulamaya kalkma saçma bir düşüncüyü.
Senli benli al ama, arsız ve kaba alma.
Sadakatini dene ilkönce dostlarının,
Sonra çelik çemberle boğrına bas anları.
Ama yaranmak için her tay delikanlıya
Sırnaşıp el sıkarak aşındırma avcunu.
Kavgaya girmekten sakın, ama girdinse
Diren sonuna kadar, öteki korksun senden.
Eîlâleme kulak ver, pek aızıyla çene çal.

*Herkes ne düşünüyor, öğren de, açıklama
Sen kendi düşünceni. Kesene göre olsun,
Kendine züppe süsü vermesin üstün başın,
Şatafatlı olsa da rüküşlüğe kaçmasın;
Çoğu zamon, kılıktır insanı belirleyen.
Ne sen kimseden borç al, ne de kimseye borç ver:
Borç para, hem kendini kaybettirir, hem dostu;
Ve borç yüzünden tutum alışkanlığı kalmaz.
Herşeyden önce: kendi kendine dürüst ol sen;
Olursan, geceyi günün izlemesi gibi:
Hiç kimseye kötülük, kalleşlik edemezsin.»*

Shakespeare, insanlığın adalet, akıl, namus, aşk ve cesaret gibi erdemlerini övmüştür. Aldatılanların, ezilenlerin, haksızlığa uğrayanların savunmasını yapmıştır. Bu arada, tarih boyunca «ikinci sınıf» vatandaş muamelesi görmüş olan kadınları da korumuştur. Hamlet'in «Zayıflık! Senin ismin kadındır» demesine bakmayın... Shakespeare'deki birçok kadınlarda yaman bir kuvvet vardır. «Othello»da, Iago'nun karısı Emilia'nın sözleri, ne kadar anlamlıdır:

*«Ben derim ki kadınlar yanlış yala sapsa
Suç, kocalarında. Onlar görevlerini
Yapmazlar da, yabancı kucaklara dökerler
Bizim hazinemizi. Gün olur, budalaca
Kıskançlığa kapılıp göz açtırmazlar bize.
Bazen dayak atarlar, ya da bize eskiden
Verdiklerini, ceza olsun diye, keserler.
Sanki damarımıza basmasalar olmaz mı?
Biz anlayışlıyızdır omo, öç de alırız.
Kocalar şunu bilsin: Tıpkı kocalar gibi,
Karılar da duyarlar, görürler ve koklarlar.
Tatlıdan ve ekşiden tad alır damakları.
Kocalarımız bizi bırakıp başkasını*

*Alırsa ne ıştır bu? Gönül eğlencesi mi?
Eğlence olsa gerek. Sevgiden mi doğar bu?
Öyle Bir zayıllık mı bu yanılsa yal açan?
Herhalde. Sanki sevgi yak mu. keyle duşkünlük,
Zayıllık yak mu bizde — tıpkı erkekler gibi?
Ya hoş tutsunlar bizi, ya da bilsinler şunu:
Sucluysak örnek aldık erkeklerin suçunu.»*

Hep erkek rolleri sunacağım derken şeytana uyup Iago'nun karısı oluverdim. Shakespeare'de vakit vakit rastlanır erkeğin kadın, kadının erkek kişiliğine girmesi-ne. Bundan kasdım, Sarah Bernhardt'ın, bizde de üç aktrisin Hamlet rolünü oynamış olması değil...

Shakespeare'in oyunlarında, kılık değiştirilir bazen... «On İkinci Gece»yi alın. Illirya Dükü Orsino, Olivia adında bir kontese âşık... Ama, Kontes Dükten gelen her evlenme önerisini geri çevirir. Viola isimli bir genç kadın, erkek kılığına girmiş, Dük'ün hizmetinde çalışmaktadır. Dükle Kontes arasında habercidir. Kontes, erkek sandığı Viola'ya gönül verir. Viola ise, Dük'e âşık olmuştur... Ama aşkını Dük'e sezdirmemiştir bile. Dük, Viola'yı «zalim hükümdar» diye sözünü ettiği Kontes'e bir kez daha göndermek ister:

*«O zalim hükümdara bir kez daha git, de ki:
Benim dünyadan daha soylu olan şu aşkım
Pis topraklara değer vermez. Şunu da söyle:
Bahtın ana verdiği nimetler de, gözümde,
Bahtın kendisi gibi, kaypak ve değersizdir.
Ama benim ruhumu büyüleyip letheden,
Doğa'nın kendisine emsalsiz bir mucize
Olarak yarattığı elmaslar sultanıdır.»*

Viola, «Ya o size sevgi duyamazsa?» diye sorunca, Dük, herhangi bir kadının kendisi gibi âşık olamayacağını öne sürer:

**«Hiçbir kadının bağı, aşkın benim gönlüme
Soktuğu arzu dolu, yaman carpıntılara
Dayanamaz ki. Hiçbir kadın kalbine sığmaz
Böyle büyük coşkular, çünkü bu kadar geniş
Değildir o yürekler... Yazık ki kadınların
Duyduğu sevgilere iştah dense yeridir —
Canevinden değil de, damakta kıpırdanış:
Dayan, bikan, iğrenip tepen bir istektir o.
Bendeki arzu ise deniz gibi engindir
Ve deniz gibi yutar. Benzetmeğe kalkışma
Hiçbir kadının bono duyduğu bir sevgiyi
Benim Olivia için duyduğum güçlü aşko.»**

Viola, erkek kılığında olduğu için, rahat rahat, kadınların savunmasını yapar... Bir yandan da, Dük'e aşkını dolaylı olarak dile getirmiş olur:

**«Kadınlar, erkekleri nasıl sever, bilirim:
Onların da yüreği bizim kadar sâdıktır.
Bakın, babamın kızı bir erkeği sevmiştii;
Söz gelişt, ben kadın olsam, Elendimizi
Sevsem... İşte o kız da tıpkı öyle âşıktı.
Aşkını hiçbir vakit kimseye söylemedi:
Kanca içine girmiş bir kurt gibi, sırrının
Gül yüzünde beslenmeslne ses çıkarmadı.
Düşünceler içinde eridi günden güne;
Yemyeşil oldu, soldu karasevda yüzünden.
Acıya gülümseyen sabır heykeli oldu.
Bu, aşk değil de nedir? Biz erkekler daha çok
Konuşup daha çok and içeriz belki, omo...
Gösterişimiz aşar sevgimli gerçekte:
Bal bal and içsek bile pintiyizdir sevmekte.»**

İnsanların manevî kusurlarını gözler önüne seren Shakespeare, toplumdan da sık sık şikâyet etmiştir. So-

nelerinden birinde, yaşadığı çağdan yakınıyor. Canını verineye hazır ama, şu aşk yok mu, şu sevgili yok mu, onun uğruna her şeye katlanıyor:

«Bıktım artık dünyadan, bari ölüp kurtulsam:

Bakın, gönlü ganiler sakakta dileniyor.

İşte kırtıpillerde bir süs, bir giyim kuşam,

İşte en temiz inanç, kallesçe çiğneniyor.

İşte utanmazlıkla post kapmış yaldızlı şan,

İşte zarla satmışlar kız oğlan kız namusu,

İşte gadre uğradı dört başı mamur alan,

İşte kuvvet kör-topal, devrilmiş boyu basu,

İşte zorba, sanatın ağızına tıkaç tıkmış,

İşte hüküm sürüyor çılgınlık bilgiçlikle,

İşte en sal gerçeğin adı sallığa çıkmış,

İşte kötü, bey olmuş; iyi, kötüye köle.

Bıktım artık dünyadan, ben kalıcı değilim,

Gel gör ki ölüp gitsem yalnız kalır sevgilim.»

Kurulu düzen değişsin mi, değişmesin mi? Trajedi-lerdeki olaylar ve sözler, sık sık bu temel sorun üzerine eğilir. Bazı kişiler, toplumda disiplini, âsâyişi, geleneksel değerleri savunur; bazıları yeni yönler, köklü değişme-ler arar. Shakespeare'in ülkemizde az bilinen eserlerin-den birinde — «Troilus ile Cressida»da — bu çetin soru, bakın, nasıl ele alınıyor. Odiseüs'ü dinliyoruz:

«Rütbe gereğince kim başta, belli değilse,

En değersiz bile değeri var sanılır.

Gök, gezegenler, dünya, tam bir düzen içinde,

Sıraya, teşrilata, mevkie ve makama,

Şekle, göreve, örl ve âdete bağlıdır da

Onun için, hepsinin tam artasında güneş

Asaletle, görkemle oturmuştur tahtına.

Onun her derde deva gözleri engel olur

Uğursuz yıldızlardan gelen kötülöklere.
Bir hükümdar lermanı gibi hakkını verir
İyinin ve kötünün. Ama, gezegenlerde
Belâlar kal gezer de kargaşalık doğarsa
Salgınlar, felâketler, ayaklanmalar başlar:
Deniz kudurgan olur, yeryüzü allak bullak;
Rüzgâr acımasızdır; dehşetli değişmeler,
Tüpler ürperten işler, düzenin birliğini,
Uyum ve huzurunu sarsar, bozar, parçalar,
Alan talan eder de... yıkıma uğrar dünyal
İnsanları yükselten rütbelere merdiveni
Sarsılınca illetler berbad eder her işi.
Yetkiler silsilesi sapasağlam değilse
Nasıl yerli yerinde durur ki topluluklar,
Okullarda sınıflar, şehirlerde loncalar,
Kıyılar ötesinden barışçı alım satım,
İlk doğan şehzadenin, soylunun imtiyazı,
Yaş sırası, taç hakkı, asa ve nişan hakkı?
Ama, sırayı kaldır, sazın tellerini baz:
Seyreyle gümbürtüyü — Herşey karman çarmandır.
Usul usul akan su, bendini çiğner, aşar:
Cıvık çamura boğar kaskatı yeryüzünü.
Kuvvetli, ahmakları köle eder kendine,
Hayırsız oğul, vurup öldürür babasını...
Zorbalık, meşru olur — ya da, daha doğrusu,
Adaletin uzlaştırdığı haklıyla haksız
Birbirine eş olur, adalet diye bir şey
Kalmaz artık. İktidar delisi olur herşey:
İktidar hırsla döner, hırs da açgözlülüğe...
Ve bir koca kurt alan ihtiras, iradenin
Ve iktidarın yaman yardımıyla dünyaya
Saldırır da... sonunda av olur, kendini yer.»

«Fırtına» adlı oyunda, ıssız adaya düşmüş olan Gon-

zalo, yeni bir düzen kurmak hayalindedir. O, yaratacağı yönetimi anlatırken, soylulardan ikisi lafa karışarak alaya alırlar.

«Şu adayı sömürge diye verseler bono...

Hükümdar alsam burda, ne işler mi yapardım?

*Ben egemenlik kursam, işleri alışılmış
Yönetim yollarından bambaşka yürütürdüm.
Her türlü alım satım yasak. Memur, yargıç yak.
İlim ırlana paydos. Zenginlik ve yoksulluk,
Elendilik, uşaklık yak. Sözleşme ve miras,
Devlet hududu, tarla sınırı, bağ bahçe... yak.
Madenler, buğday, şarap ve yağ, sömürülemez.
Meslek yak, iş güç yak. Bütün erkekler serbest;
Tüm kadınlar da... Ama hepsi masum, hepsi sal.
Hükümdarlık yak.*

— Ama, kendisi başta, kıral.

— Onun devletinde kıcın baştan haberi yak.

*Ve herşey ortaklaşa. Kimse çabalamadan,
Ter dökmeden, Doğa hep üretecek. İhanet
Ve suç da yak. Kılıç yak, kargı, bıçak, tülek yak:
İzin vermem ki hiçbir yak edici araca.
Doğa Ana, gür ve özgür... Bolluk ve bereket
Yaratacak beslensin diye masum milletim.*

— Evlenmek de yak mu uyrukların arasında?

— Yak canım, herkes serbest... Ya orospu,
ya çapkın.

*Öyle dört başı mamur yöneteceğim ki ben,
Elendiler, gölgede kalacak «Altın Çağı»!*

— Var olun, devletlimiz!

— Yaşa, kıral Gonzala!

Elendiler, beni dinliyor musunuz siz?

— *Yeter, canım, bırak şu saçma sapan lâlları.*

Yerden göğe kadar haklısınız, devletlim. Ben mahsus yaptım bunu: Bağazları çabucak gıcıklandığı için olur almaz şeylere gülen beyzadeler eğlensin diye.

— *Biz sono gülüyorduk!*

Bono mı? Ben, böyle saytarılıklarda, sizin yanınızda hiç kalırım. Onun için, hadi istediğiniz kadar gülün — hiçbir şeye...

Gonza!o'nun ütöpik yönetim düşüncesini Shakespeare, sakayla karışık, tatlıya bağlıyor. Allahtan... Yoksa, başka bir dönemde, diyelim ki Macbeth'in ya da Abdülhamid'in saltanatı sırasında «sol propaganda», «kökü dışarda» falan diye içeri alırlardı belki...

«Hamlet», her yerde olduğu gibi, bizde de öteden beri rağbet görmüştür. Yirminci yüzyılda, Türkiye'de sunulmuş olan Hamlet prodüksiyonlarının sayısı yirmiye yakındır. Dârülbcdâyi'de ilk oynandığında, sulundu topu topu yeddi seyirci vurmuş. Onlardan biri de, başka bir seyircinin şoförüymüş, zoraki seyretmiş. Aradan elli yıl geçmeden, Şehir Tiyatrosunda, Engin Cezzar «Hamlet»i 170 kere oynadı; yetmiş bin kişi izledi. Sürekli 170 oyun, dünya rekoruydu. Bu rekoru, altı yedi yıl sonra, Broadway'de Richard Burton kırabildi.

Bizdeki «Hamlet» sevgisine ilişkin hoş bir hikâye vardır. Tatar Refik, gezici tiyatro oyuncularından. 1936'da 45 günlük yedek subaylık görevini bitirip İstanbul'a dönüyor. Bir arkadaşı soruyor: «Hoşgeldin, Refik. Nasıl geçti yedek subaylık?» Refik gülüyor: «Shakespeare oynamakla geçti.» Arkadaşı şaşırıyor: «Nasıl şey o?» Tatar Refik anlatıyor: «Alay Komutanımız, Shakespeare âşığıydı. Kırk beş gün içinde, iki Othello oynattı bana, bir de

Hamlet. Hadi Othello'ya alıştım seyyar tiyatrodan, ama, Hamlet oynamak kim, ben kim? Ne yaparsın ki, emir emirdir, başüstüne deyip oynadık.»

Hamlet'in «To be or not to be» monoloğu, belki de, dünya tiyatro edebiyatındaki en ünlü konuşmadır:

*«Var olmak mı, olmamak mı, budur işte sorun:
Aklın katlanması mı daha soylu bir davranıştır
Vicdansız kaderin attığı taşlara ve oklara,
Yoksa dertler deryasına karşı silâha sarılıp
Direnerek yok etmek mi hepsini? Ölmek, uyumak;
Ötesi yok; hem, uyuduk da son verdik diyebilmek
Yürekteki sızıya ve bedene doğadan miras
Kalan binbir sancıya. Bu son yücelişe en derin
İmanla can atılsa değer. Ölmek, uykuya dalmak —
Uyumak, belki de rüya görmek: Asıl engel bu ya!
Çünkü 'Biz kıvranan şu lani kalıptan sıyrılınca
O ölüm uykusuna hangi rüyalar girecektir?'
Diye kaygıya düşer, kalırız. İşte bu düşünce,
Çok uzun yaşamayı cehenneme çevirir; yoksa
Kim göğüs gerebilir kırbaçlı ömrün celasına,
Zorbanın haksızlığına, küstahın hor görmesine.
Karşılıksız kalan sevginin çektiği acıya,
Adaletin yavaşlığına, yönetimin kibrine,
Değersizlerin sabırlı erdemleri ezmesine
Kim katlanır — çıplak bir hancerle kendi hesabını
Görüp huzura kavuşmak varken? Kim dayanır sanki
Ağır yaşam yükü altında inleyip ter dökmeye,
Ölümün ardından gelecek bir şeyden korkulmasa?
Keşfedilmemiş bir ülkedir ölüm: Sınırlarını
Aşan hiçbir yolcu dönemez. Yürek şaşakalır da
Sineye çekeriz alışık olduğumuz dertleri —
Hiçbir bilgimiz olmayan belâlara atılmaktansa.
İşte bu bilinç, korkağa çeviriyor hepimizi*

*Kaygıdan düşen gölgeler hasta edip solduruyor
İradenin yürekten kopup gelen canlı rengini —
Ve yüce önem taşıyan, umut dolu atılımlar
Her bu düşünceye kapılıp ters yönlere giderek
Eylem adına lââyık olmuyorlar artık.»*

Derler ki her oyuncunun gönlünde Hamlet yatar. Türkiye'de, her tiyatro-severin gönlünde Shakespeare yatar demek de yanlış olmaz. 1930'lardan başlayarak, uzun yıllar, Şehir Tiyatrosunun her mevsimi, yeni bir Shakespeare prodüksiyonu ile açılmıştı. Bu geleneği, modern Türk tiyatrosunun büyük siması Muhsin Ertuğrul başlatmıştı. Ama, pek kolay olmamıştı bu. Zamanın eleştirmenlerinden birkaçı, şiddetle karşı çıkmıştı. Bir tanesi, şöyle yazıyordu:

«İbsen, Schiller, Shakespeare gibi yazarlar dâhi, isterlerse dâhiden de üstün birer kudret olsunlar, cihanda nasıl tanınırlarsa tanınsınlar, şimdilik sahnemize zararlıdırlar. Halkımızın bugünkü zevkini kırmaktadırlar.»

Türlü engellere rağmen, başta Muhsin Ertuğrul olmak üzere, rahmetli olmuş ya da hayatta bulunan birçok şahsiyetin çabaları sayesinde, Shakespeare sevgisi ülkemizde kök saldı. Pek az memlekette Shakespeare, bizde olduğu kadar ilgi ve saygı görmüştür.

Ne zorluklara göğüs germiş, ne kadar ilginç şeyler yapmış bizden öncekiler... Sadi Tek'in «Hamlet»i bunlardan biridir. Ben görmedim, programımızın yazarı ve çevirmeni Talât Halman görmüş: 1946'da, Kadıköy Halk-evi'nde «Sadi Tek Topluluğu»ndan «Hamlet»... Oyun başlarken, Sadi Tek perdenin önüne çıkmış, «Sayın Seyirciler,» demiş. «Kıral Claudius ve Hayalet rollerini oynayacak arkadaşlar bu akşam gelemediler. Üzerinize âfiyet, rahatsızlanmışlar... Müsaadenizle onların rollerini de ben oynayacağım.»

Emektar Sadi Tek, Hamlet'in sözlerini bitirir bitirmez sahne dışına koşup bir çarşafa sarınarak öteki taraftan tekrar sahneye giriyor, bu sefer Hayalet'i oynuyormuş. Hamlet ile Kırılın birlikte ya da karşılıklı oldukları sahnelerde, bir koşuşma, bir koşuşma... Sadi Tek, giriyor, çıkıyor... Bir Hamlet, bir Kırıl Claudius. O zamanlar, ellisini aşmış olan Sadi Tek, Hamlet rolü için zaten birazcık yaşlı... Üstelik, yıpranmış, şişman bir oyuncu... Zavallı üç rolü birden oynayacağım diye, dili bir karış dışarda, nefes nefese... Ama, her şeye rağmen, o «tarihi» oyunu sonuna kadar yürütmüş.

Dahası var... 25 yıl sonra, Talât Halman, Kültür Bakanıdır. «Sadi Tek görüşmek istiyor,» demişler. Sevinmiş. «Buyursunlar,» demiş. Oturup sohbet etmişler. Bir ara, yaşlı sanatçıya sormuş: «Bilmem, hatırlar mısınız? 25 yıl önce, «Hamlet»te üç rolü birden oynamıştınız.» Sadi Tek, bir ân susmuş, sonra gülümseyerek cevap vermiş: «Hatırlamaz olur muyum? Ama, asıl, bir sonraki gece daha ilginç olmuştu. O oyunda hem Hayaleti ve Kırılı oynayacak arkadaşlar gelemediler, hem de Kırılı ile Ophelia'yı oynayacak sanatçılar...»

Allah bilir, Sadi Tek «Hamlet» trajedisini —iş başa düşerse— tek başına oynayabilirdi.

Nur içinde yatsınlar, o ve onun gibiler olmasaydı bizler bugün, nasıl «Tek Kişilik Shakespeare» yapardık? Hep-sini saygıyla anıyoruz.

Shakespeare dünya tiyatrosuna olduğu kadar, İngiliz şiirine de büyük katkılarda bulunmuştur. Sonelerinden bazıları, Türkçeye Ondokuzuncu yüzyılın sonlarında çevrilmişti. Ünlü Osmanlı şair ve yazarı Muallim Naci de birkaç Sone çevirmişti. Aşka kendini kaptırmış olan Shakespeare'in huzursuzluğunu anlatan 27 numaralı Sone, bugünün diliyle şu satırlarla başlar:

*«Yorgun argın, alırım yatağımda saluğu:
Yatak, yal yargununa en hoş dinlenme yeri,
Ama bu seler başlar aklımın yalculuğu,
Kalam cırdırır gövdem bitirmişken işleri.*

Daha sonra, Sonede şu dörtlük vardır:

*Hiç değilse ruhumda düş kuran bir göz var do
Görmeyen bakışma senden hayal getirir,
Hayalin karanlıkta elmas gibi parlar do
Korkunc geceyi süsler, ona taze yüz verir.»*

Bu kafiyele dörtlüğü, bakın Muallim Naci, düzyazı olarak, nasıl çevirmiş:

«O zaman kuvve-i rüyet-i fikriye miyân-ı şeb-i dey-
cûrda müteallik ve zulmet için yegâne bâis-i revnak olan
bir cevher-i nûrânî gibi bana senin hayâlini arzeyliyor,
tâ-be-sabah onunla meşgul oluyor.»

Kolay anlaşıyor, değil mi? Türkçemiz yüz yılda ne
kadar değişti! Oysa Shakespeare'in Onyedinci yüzyıl başın-
da yazdığı Soneleri bugün, İngilizler, Amerikalılar arada
bir sözlüğe bakarak, kolayca anlıyorlar.

«Hamlet»ten bir parça da, dilimizdeki değişikliği
gösteriyor. 1940'ların sonunda, Orhan Burian'ın çeviri-
sinden şu dört satırın karşılığına bakın:

«Ah! Bu kadar ateşle haram döşegine düşmek ne suç-
lu bir seğirtiş! Bu işin ne başında hayır var, ne sonu hayır
çıkır. Ama benim içim parçalanacak, çünkü dilimi tutma-
ya mecburum.»

1881'de, yani Burian'dan altmış yıl önce, Nâdir Bey,
o zamanın Osmanlıcasıyla şöyle çeviriyor aynı parçayı:

«Ey mücrim-i şıtab u isticâl! Bir mahâret-i müstâ-
cele ile bir firâş-i habâset-âlûda pervâz etmek! Bu ne iyi
bir şeydir ve ne de iyiliğe mübeddel olmanın ihtimali var-
dır...»

Shakespeare'in dramatik gücü ve evrensel yönü, elbette, en kudretli büyüdür. Shakespeare, insanın karanlık kaderini, aynı zamanda aydınlık kahkahasını sürükleyici sahnelerle canlandıran bir dâhi... Ve dehâsının özü, şiir... Aşk, acıyı, ayrılığı, özlemi ve güzelliği yaşatan şiir...

«Seni bir yaz gününe benzetmek mi, ne gezer?

Çak daha güzelsin sen, çak daha cana yakın:

Taze tamurcukları sert rüzgârlar örseler,

Kısacıktır süresi yeryüzünde bir yazın:

Işıldar göğün gözü, yakacak kadar sıcak,

Ve sık sık kararır da, yıldız düşer yüzünden;

Her güzel, güzellikten ergeç yoksun kalacak

Kader ya da varlığın bozulması yüzünden;

Ama hiç salmayacak sendeki ölümsüz yaz.

Güzelliğin yitmez ki, asla almaz ki hurda;

Gölgesindeşin diye ecel caka satamaz

Sen çağları aşarken bu ölmez satırlarda:

İnsanlar nefes alsın, gözler görsün, elverir,

Yaşadıkça şiirim, sana da hayat verir.»

«Bak, göreceksin bende başladığını güzün,

Ayaza karşı titrer dallardaki yapraklar,

Sararır, tek tük kalır, düşerler bütün bütün;

Kuş sesleri kesilmiş, yıkık baş tapınaklar.

Bak, göreceksin bende alaca karanlığı:

Nasıl güneş batıdan salgın gidince

Kelen örten elliyle ezerse her ışığı

Ölümün kan kardeşi kapkara çirkin gece.

Bak, göreceksin bende ateşin karları var:

Genc ve dinç günlerinden kalma küller üstünde

Ölüm döşeğindeymiş gibi lersiz yatarlar;

Eceline ermiştir ateş kendi gücünde.

*Senin bunları görmem arttıracak sevgini,
Ayrılık yakın diye, çok seveceksin beni.»*

(Fonda, hafiften, Shakespeare Çağı müziği başlar...)

*«Düşünce insanların ve kaderin gözünden
Alarazlular gibi, yapayalnız ağlarım;
İrkilir sağır gökler cıgıllıklarım yüzünden,
Bahtıma lânet akur, yüreğimi dağlarım;
Talihi yôver giden herkese gıpta eder,
Şu denli güzel alsam, dostlarım olsa derim;
Şunda sanata, bunda dehâya içim glider,
Oysa salda sıfırdır yapmak İstediklerim;
Kendimden iğrenirken, aklım sana dağrulup
Gönlüm kara dünyayı gerilerde bırakır,
Gün doğarken yükselen bir tarla kuşu olup
Cennet kapılarında kutsal ezgiler şakır.*

*Öyle bir şervettir ki sevgini anmak bile,
Sultanlarla yer değiş deseler de nalile.»*

(Fon müziği daha canlı...)

Ve Shakespeare, sevgili seyirciler, Sonelerinde, aşkın coşkusunu dile getirirken, yaratıcı sanattaki ölümsüz gücü de anlatmıştır:

*«Ne yaldızlı hükümdar anıtları, ne mermer
Ömür süremez benim güçlü şiirim kadar;
Seni pasaklı Zaman pis bir mezara gömer,
Ama satırlarımda güzelliğin ışıldar.
Savaşlar tepetaklak devirir heykelleri,
Çökertir boğuşanlar, yapı demez, sur demez,
Ama Mars'ın kılıcı, cengin ateş selleri
Şiirimde yaşayan anını yak edemez.
Ölüme ve herşeyi unutturan düşmana*

**Karşı koyacaksın sen; yeryüzünü mahşere
Yaklaştıran çağların gözünde bile sana
Bir yer var övgüm seni çıkarttıkça göklere.**

**Dirilip kalkıncaya kadar mahşer gününde,
Yaşarsın şiirimle sevenlerin gönlünde.»**

(Fon müziği yükselir... Işıklar söner.)

İKİNCİ BÖLÜM

*İki bölüm arasında devam etmiş olan müzik,
İkinci Bölüm başlarken londa kısa bir süre du-
yulur.
Sahne, Birinci Bölümdekinin aynıdır.*

**«Gel, oturalım şurada. Musikinin ezgileri
Dolsun kulaklarımıza. Şu yumuşacık sessizlik
Ve gece, okşasın bizi büyülü bir âhenk gibi.
Bir insan ki yüreğinde musikiye hiç yer yoktur
Ve coşkulara yönelmez hoş seslerin âhengiyle,
Kapılır ihanetlere, hilelere, vurgunlara.
Gece kadar kasvetlidir rûhunda kıpırdanışlar,
Duyguları karanlıktır masaldaki köpek gibi;
Güvenilmez o insana. Musikiden şaşmamalı.»**

Shakespeare'de, sevgili seyirciler, müziğe tam bir güven vardır. Güzel sesleri güzel bir yaşamın temeli olarak görür o. Dirlik düzenlik kalmazsa, musikinin yerini kulak tırmalayan sesler almış gibidir. Felâketli bir dönemde, Kırıl İkinci Richard diyor ki:

**«Tadına doyum olmayan müzik öyle acıdır ki
Cağ allak bullaksa, ezgilerin âhengi bozuksa.»**

Shakespeare'de müzik, aşkla, erdemle, iyi duygularla içli dışlıdır:

**«Aşk söze başlar da, tüm tanrıların sesleri
Doldurur gökyüzünü âhenkle ve huzurla.»**

Bazı şarkılar, insanların kusurlarıyla alay eder ya da onları eleştirir:

(Müzik başlar)

**«Es, es, yaman rüzgâr:
Olamazsın gaddar
Nankör insan kadar.
Sert ama nefesin —
Dışın değil keskin,
Çünkü görünmezsin.
Zalim gök, dan, titret —
İyiliğe ihanet
Senden beter çarpar.
Tut, suları kapar —
Veremezsin mihnet
Dost harcamak kadar.»**

Ne ilginçtir ki, «Fırtına» piyesindeki yarı-canavar Caliban'dır musikinin büyüünü dile getiren:

**«Korkma. Ada, baştan başa, ruhu akşayan, hiç azap
Çektirmeyen hoş seslerle, tatlı ezgilerle dolu...
Gün olur, kulaklarımı bin sazın cümbüşü sarar;
Gün olur, uzun uykudan uyanınca işittiğim
Seslerle tekrar uykuya dalarım; gördüğüm düşte,
Bulutlar yarılıp bana öyle görkemler saçar ki
Uyanır da yeniden düş görsem diye haykırırm.»**

Bizde, «Müzik ruhun gıdasıdır» sözü dillere pelesenk olmuştur. Shakespeare, «ruh» yerine «aşk» demistir.

(Fonda müzik başlar)

«Müzik, aşkın gıdası: Haydi çalın, söyleyin.»

Shakespeare'den bize kalan en güzel türkülerden biri «Othello»dadır: «Söğüt Türküsü»...

«Kızcağız iç çekiyor söğüt altında:

*Söğüdü şakiyin.
Eli göğsünde, başı kucağında,
Hep söğüdü şakiyin.
Sular ısıldıyor kızdaki derdi,
Hep söğüdü şakiyin.
Tuzlu yaşlarından taşlar eridi,
Hep söğüdü şakiyin.
Bana bir celenk derleyin söğütten;
Dostumda suc yak; tafrasında haklı.
Dostum hayırsız dedim: o ne desin?
Hep söğüdü şakiyin.
Bende kadın bol; sen onca erkekle yat.»*

Shakespeare'in kötü kişileri de, ara sıra, musikiden söz açar... Kırallar arasında, belki de en su katılmudık ol-
çak olan, Üçüncü Richard'dır. Taht'a geçmek için öz kar-
deşini öldürtür. Hükümdar olduktan sonra, kan gövdeyi
götürür. Üçüncü Richard, en yakınlarına, kendini destek-
leyenlere bile kıyar. Bu trajedinin açılışı, çarpıcıdır. Per-
de kalkar kalkmaz Richard'ı görürüz... Sakatlığını, kam-
burluğunu anlatarak, tasarladığı kötülüklerden bazıları-
nı açıklar. Bu anlatımda, müzikten de söz eder. Uzun sü-
re tahta geçemediği için mutsuz yaşayan Richard'a talih
gülmeye başlamıştır:

*«Hoşnutsuzluğumuzun kış mevsimi, işte bak —
York güneşi güldü de — şanlı yaza donüştü
Evimizin üstüne cöken kara bulutlar
Gömüldü. gitti derin bağrına okyanusun
Başımızdaki sargı, zafer celengi artık;
Örselenmiş silôhlarımız, dikili anıt.
Cenk toplantılarımız, birer şolendir şimdi:
Korkunc yürüyüşümüz, hoş bir oyun havası.
Koşını catmaz oldu asık suratlı savaş;*

Artık, zırha bürünmüş küheylânlara binip
Yüreksiz düşmanlara korku saçacağına,
Sıçrar, zıplar soylu bir kadının adasında,
Şehvetini okşayan lâvtanın sesiyle mest.
Ama, ben ne aynaşmak için yaratılmışım
Ne de aşk aynasına sırnoşacak gövdem var.
Kalıbım çarpık çurpuk, aşk görkemi yok bende:
Geçemem ki kırıtan bir yosmanın önünden.
Yoksun bırakılmışım doğru-dürüst varlıktan:
Doğa kalleşlik etmiş, biçimsiz yapmış beni;
Yarım yamalak, bozuk, vakitsiz yollanmışım
Şu boğucu dünyaya. Yarım bile denemez —
Ben öylesine eksik ve aksak kalmışım ki,
Rastladığım köpekler bile havlıyor bana.
Boruların uyuşuk çalındığı şu durgun
Barış çağında bana hoş vakit geçirecek
Hiçbir uğraşım yok ki. İşim gücüm, güneşte
Gölgemi gözetlemek, kendi sakatlığımın
Türküsunü söylemek... Madem olamıyorum
Kimsenin sevgilisi, tatlı sözler edilen
Şu güzelim günlerden hiç zevk alamıyorum —
Kararlıyım: öyleyse, olçağın biri olup
Nelret sacarım çağın boş eğlencelerine,
Türlü tuzaklar kurar, hileler çeviririm.»

Üçüncü Richard, bu kararını uygulayarak sayısız insanın canına kıyar, bir canavar olur. Trajedinin sonunda artık kendinden korkar duruma gelmiştir.

«Ne! Ben kendimden mi korkuyorum? Burda başkası
yok ki.

Richard, Richard'ı sever. Demek ki ben, ben'im.
Bir katil mi var burda? Hayır. Evet, ben varım.
Kaç öyleyse! Ne! Kendimden mı!»

Cani kıral, herkesin ondan nefret ettiğini, ölümüne kimsenin üzülmeceğini iyi bilmektedir:

*«Umutsuzluğa kapılıyorum artık;
Kalmadı beni seven tek bir yaratık.
Ben ölürsem hiç kimse acımayacak.»*

Richard'ın vicdanında bir ürperti başlıyor gibidir. Öyle bir canavarda vicdan var mıdır acaba? Sonu yaklaşırken, Richard «Ah, ödlele vicdan!» diye yakınır, onu bir illet olarak görür. Ama, sonra inkâr eder onu:

*«Ruhumuzu ürkütmesin saçma düşlerimiz;
Vicdan, sırt korkakların kullandığı bir sözdür.
Güçlüler sinsin diye uydurulmuştu ilkin;
Kal gücü bize vicdan, kılıç bizi yasamızı.»*

Ve Üçüncü Richard, sonunda, kaçıp kurtulmaya çırpınırken, bir at uğruna her şeyini feda etmeye hazırdır. Haykırır:

«Bir at! Bir at! Alın kiralığımı. bir at verin!»

Az sonra ölen Richard, cinayet ekmiş, ölüm biçmiştir. Shakespeare çağında ve sonraki yüzyıllarda, hattâ günümüzde bile, insanlar başlarına gelen belâların suçunu alınyazısına, yıldızlara, bahta yükleyip durmuşlardır. Shakespeare'in kişilerinden bazıları bu inanca aykırı sözler söylüyorlar. «Kıral Lear» trajedisinde, evlilik dışı doğmuş olan Edmund, toplum törelerine başkaldırırken, kaderciliği de şiddetle eleştirir:

«Dünyada budalalığın dikölâsı şudur: Kaderin gadrine uğrayınca — çoğu kez kendi ektiğimizi biçtiğimiz halde — lelâketlerimizin suçunu güneşe, aya, yıldızlara yükleriz... sanki kötü kişi almamız, değişmez alınyazımızmış gibi; sanki göklerin zoruyla soyları, gezegenlerin buyruğuyla düzenbaz, hırsız, hain;

yıldızların etkisine boyun eğmek gereklidir diye sarhoş, yalancı, zampara olmuşuz gibi... sanki yaptığımız kötülüklerin hepsi, tanrısal bir gücün dürtülmesiyle oluyormuş gibi... Doğrusu, orospuların ardından koşan bir çapkının şehvet düşkünlüğünü bir yıldızla yüklemesi, hayran olunacak bir kaçamak.»

Buna benzer bir düşüncüyü Jül Sezar'da, Sezar'ın öldürülmesi için çevresini, bu arada Brutus'u kışkırtan Cassius da dile getirir:

*«Kabahat, sevgili Brutus, yıldızlarımızda değil,
Kendimizdedir, biz emir kulları olup kalmışsak.»*

Sezar, Cassius'tan şüphe eder, ona benzeyen, avurdu çökmüş insanlardan tedirgindir.

*«Çevremde etli butlu adamlar isterim ben,
Saçı dümdüz taralı, gece rahat uyuyan.
Şu Cassius pek sıska ve aç görünüyor, bak.
Çok düşünüyor Böyle adamlardan korkulur.»*

*«Fazla okuyor. Gözlem yapmakta üstüne yok.
Hiç gözünden kaçmıyor herkesin işi gücü.
Oyundan hoşlanmıyor, senin gibi Antanius.
Hiç müzik dinlemiyor. Binde bir gülümsüyor.
Gülünce sanki alay ediyor kendisiyle.
Hor görür gibi kendi aklını — gülünecek
Birşey bulduğu için. Onun gibiler asla
Yürek huzuru bilmez kendilerinden üstün
Olanların yanında ve bunun içindir ki
Tehlikelidir onlar.»*

Sezar'ın korktuğu başına gelir. Başta Cassius olmak üzere, birkaç kişinin kışkırtmasıyla Brutus, diktatör olması ihtimalinden ürktüğü Sezar'ı bıçaklayanlara katılır. Bu trajedinin hikâyesini bilivorsunuz. Sezar, can verir-

ken kendisine ihanet eden Brutus'a Lâtince der ki: «*Et tu, Brute?*» Bunun Türkçemizdeki karşılığı «Sen de mi, Brutus?» gündelik konuşmamızda sık sık kullanılıyor. (Alaylı) «Sen de mi, Brutus?»

Katiller, Sezar'ın cenazesini ortalıkta bırakmak niyetindeler... Ama, Roma'ya egemen olmaya azimli katillere karşı kamuoyunu harekete geçirmek isteyen Mark Antoni, nutuk edebiyatının en kurnaz, en etkili örneklerinden birini verir:

*«Arkadaşlar, Romalılar, vatandaşlar, kulak verin:
Buraya Sezar'ı gömmeye geldim, övmeye değil.
İnsanların kötülüğü, yaşar onların ardından;
İylilikleriyse çoğu kez gomülür kemikleriyle;
Bırakın, Sezar için de öyle olsun. Sayılı Brutus,
Sezar muhteristi dedi. Öyleyse, yaman kusur bu.
Ve Sezar, yaman ödedi kusurunun cezasını,
Burda, hem Brutus'un, hem de ötekilerin izniyle —
Çünkü Brutus şerellidir, hepsi şerelli insandır —
Konuşma yapmaya geldim Sezar'ın cenazesinde.
O benim dostumdu, bana hep vefalıydı, dürüsttü.
Brutus, muhteristi diyor; Brutus şerelli insandır.
Sezar, sayısız tutsaklar getirdi yurdu Roma'ya,
Devlet hazinesi doldu onların lidyeleriyle;
Bu yüzden miydi Sezar'ın ihtiraslı görünmesi?
İhtiras, daha sert, daha katı yürekli almalı.
Brutus, muhteristi diyor; Brutus şerelli insandır.
Hepiniz gördünüz, Lupercal Bayramında ben ana
Hükümdar tâcını üç kez sundum, a üç kez reddetti:
İhtiras buna mı denir? Ama, Brutus, muhteristi
Diyor yine de. Kuşkusuz, Brutus şerelli insandır.
Brutus'un sözleri yanlış diye konuşmuyorum ben;
Burda, bildiğimi dile getiriyorum, a kadar.
Eskiden hep severdiniz ya onu — yak yere değil.*

*Öyleyse, hangi nedenle yas tutmuyorsunuz şimdi?
Ah, akıl. kaçmışsın yırtıcı hayvanlar arasına —
İnsanlar, sağduyusunu yitirmiş. Hoş görün beni:
Bak, yüreğim, şurda. Sezar'ın tabutunda yatıyor;
Dönüp bana gelinceye kadar susmam gerekecek.»*
(Ağlar)

İktidar tutkusu, aslında her türlü ihtiras, Shakespeare'in eserlerinin çoğunda ağır basar. «Jül Sezar» iktidar çılgınlığının hem Sezar'ı, hem de onu öldürenleri nasıl yıkıma sürüklediğini gösterir. «İkinci Richard» adlı trajedide, Shakespeare, bu tutkuya kendini kaptırmayan bir kiralın düşmesini anlatmıştır. Kendisini tahttan indirmek için girişilen eylem yüzünden bir süre yurt dışına giden Richard'ın dönüşte söyledikleri ne kadar dokunaklıdır:

«Sevinçten ağlıyorum

*Yeniden ayak bastım diye kiralığıma.
Cânım toprak, elimle selâmlıyorum seni.
Asillerin at nallarından yaralansan da,
Yavrusundan çok zaman ayrılmış ana gibi.
Toprağım, ağlayarak gülerek selâmlayıp
Okşuyorum ben seni hükümdar ellerimle.»*

İkinci Richard, iktidar delisi değildir. Savaşmak şöyle dursun, karşı koymadan tahttan inmeye hazırdır:

*«Şimdi hükümdar ne yapsın acaba? Boyun mu eğsin?
Hükümdar yapacak bunu. Tahttan indirilmeli mi?
Hükümdar buna da râzı. Yoksun mu kalsın kiralık
Önvanından? Allah için, gitsin şu ünvan, ne çıkar?
Ben tüm mücevherlerimle bir tesbîhe değişirim,
Şu göz kamaştırıcı sarayımı bir manastıra,
Anlı şanlı giysilerimi dilenci cübbesine,
Şatafatlı kupalarımı tek bir tahta çanağa.
Ben asâmı değişirim bir hacının değneğine,*

*Blr çilt ayma azize veririm tüm uyruklarımı
Ve koskoca kırallığını küçücük bir mezara,
Küçük, küçücük bir mezara, karanlık bir mezara.»*

Shakespeare, Kırالیçe Elizabeth çağında yaşamıştı. «Sekizinci Henry» oyununun sonunda, Shakespeare, Elizabeth'in tahta geçişini, bizde Padişahlara yazılan kasidelelere benzer övgülerle kutlamaktadır. O abartmalı övgüler arasında, güzel satırlar da vardır:

*«Sevilecek, soyılacak. Halkı, kutsoyacak onu:
Düşmanları titreyecek ezilmiş başaklar gibi,
Perişan, başları eğik. O, hep iyilik saçacak:
Onun çağında, güvenle, herkes kendi çardağında
Oturup üzüm yiyecek kendi asmasından... barış
Türküleri söyleyecek konu komşuya şen şokrok,
Herkes, Tanrıyı gerçekten tanıyacak... ve çevresi,
Ecemizden öğrenecek dört başı mamur onuru.
İnsanlar şan kozonarak yükselecek, kanta değil.»*

Shakespeare'in Kırالیçeye duyduğu hayranlık, tek taraflı değilmiş. Elizabeth de «Ölümsüz Shakespeare»in eserlerine hayranmış. Bilginlerin pek inanmadığı birtakım söylentilere bakılırsa, Kırالیçe ara sıra tiyatroya gelirmiş, provaları izlemeye. Shakespeare, piyes yazarı olduğu gibi, aktördü de... Elizabeth ya sahnede otururmuş, ya da arkada. Shakespeare sahnede prova yaparken, Kırالیçe eldivenini düşürürmüş. Yazar-aktör hemen koşup yerden almış eldiveni, saygıyla eğilerek Kırالیçeye takdim edermiş.

Shakespeare'in yaşamı konusunda, güvenilir bilgi fazla değil... Bazılarına bakılırsa, o olağanüstü eserleri, sıradan, ikinci-sınıf bir oyuncunun yazmış olması düşünülemez. Onun için, çeşitli bilginler, Shakespeare'in bir «takma ad» olduğunu öne sürüp dururlar. Kimisine göre,

asıl yazar, Oxford Earl'üdür ya da Derby veya Rutland Earl'ü... Kimisine göre, o çağın ünlü yazarlarından Francis Bacon... Ömrünü Shakespeare'in başka birisi olduğunu kanıtlamak için harcayanlar olmuştur... Şunun bunun mezarını açanlar olmuştur...

Mezar açmaktan söz edince... insanın aklına Ondokuzuncu yüzyılın İngiliz oyuncularından W.S. Gilbert'in bir fıkrası geliyor. Nükteleriyle, hicivleriyle de ün kazanmış olan bu oyuncu, Sir Herbert Beerbohm Tree adlı rakibini hiç beğenmezmiş, hep alaya alırmış. Bir gün demiş ki:

«Shakespeare mi, Bacon mı sorusunu çözümlemek için ne yapmalı, biliyor musunuz? Her ikisinin mezarını açmalı. Tabutları yanyana koymalı. Sir Herbert Beerbohm Tree'yi getirip Hamlet'i oynattırmalı. İki tabuttan biri içinde hangi ölü öfkesinden tepinirse asıl Shakespeare işte odur.»

Bilmem, Shakespeare'in gerçekte kim olduğu o kadar önemli mi? Nasıl bizim Yunus Emre'mizin tam kimliğini bilmiyorsak, Shakespeare'i tam olarak bilmemek de, hiçbir şeyi değiştirmez. Asıl önemli olan, Yunus'un şiirleri, Shakespeare'in eserleridir. Ünlü İngiliz yazar Ben Jonson ne güzel söylemiş:

«Mezara gömülmemiş yüce bir anıtsın sen:
Yaşamın sürecektir eserin yaşadıkça.»

Shakespeare'in 37 eseri var: Trajedi, komedi, tarihsel dram türünde... Sonra, uzun şiirleriyle Soneleri var. Bizim bu oyunumuzda, 37 piyesin 30 kadarından parçalar bulacaksınız. Shakespeare'de öyle bir zenginlik var ki böyle kısa bir programa, her birinizin sevdiği, bildiği her parçayı almak, mümkün olmadı. Ama, bilinen nice parçaları sunuyoruz size; pek az bilinen, hattâ başka yerlerde pek rastlanmayan alıntılar da sunuyoruz.

Ne kadar ilginçtir Türk tiyatro âleminin Shake-

speare sevgisi... O kadar benimsemişiz ki, adını bile Türk-
çeleştirdiğimiz olmuştur. İbrahim Alâettin Gövsa, bir araş-
tırmasının başlığını «Şekispir» koymuştu. Cenap Şeha-
bettin'in bir kitabının adı, «Vilyem Şekispiyer»...

Halkımız, uzun yıllar, en çok «Othello»ya merak sar-
mıştı. Bu trajedi, gezici topluluklar tarafından genellikle
bir hayli kısaltılarak, «Arabın İntikamı» adıyla oynanı-
rdı. Cambazların en dramatik oyunu «Arabın İntikamı»
idi... Diyelim ki Ahmet ve Talât Telgezer Kardeşler'e
gittiniz, hemen her defasında, Othello'yu da seyrederdi-
niz. Telgezer kardeşleri görürdünüz önce... İp üzerin-
de, ileri geri yürüyerek, seyircilerin yüreğini ağzına ge-
tirirlerdi. Sonra, yüzünü marsıkla boyamış bir Othello çı-
kardı ortaya: Bağıra çağıra, el kol sallaya sallaya, ya-
man bir Othello oynardı. Seyirciler coşardı. İago'ya yuh
çekenler, küfredenler, lânet okuyanlar olurdu. Yaşlı ha-
nımlar, Desdemona'ya seslenirlerdi: «Vah zavallı yavru-
cak. İftira ediyorlar sana, iftira...» Desdemona ile Othello
ölürken, ağlayanlar mı istersiniz, korkudan çılgılık atarak
kaçışan çocuklar mı istersiniz...

Cambazların uzun yıllar yüzlerce yerde sayısız tem-
sil verdiği düşünülürse «Othello» tiyatro tarihimizde en
çok oynanmış ve en fazla seyirci bulmuş piyestir demek
yanlış olmaz. Bazı oyuncularımız, bu trajedinin kişilerin-
den isim alarak ün kazanmışlardı: «Otello Kâmil», «İago
Lütfi», «Brabantio Fuat», «Cassio Ahmet»...

Emektar aktörlerden Kemal Tözem anlatmıştı: Uzun
bir turnedeler. «Otello» diye tanınan Kâmil Rıza ile Ada-
na'ya gidiyorlar. Eh, artık Adana'da iki üç hafta kalırız
diye umut içindeler. Gelgelelim, Adana'ya varınca haber
ulmuşlar ki «Ziver Bey Kumpanyası» da oradaymış. Kim
bu Ziver Bey? Bir seksen boyunda, gür kıvırcık, simsiyah
saçlı bir zenci... Bir dudağı yerde, bir dudağı gökte tam
bir Othello... Ziver Bey, vaktiyle saray hafiyelerinden-

miş. Sarhoş Violet adında bir aktrise abayı yakmış. Saraydan ayrılp Violet'in topluluğuna katılmış. Birikmiş parasını da bu uğurda harcaııp bitirmiş.

Adana'da iki topluluk, rekabete tutuşmuş. Kâmil Rıza, «Othello» afişı asar asmaz Ziver Bey «Arabın İntikamı» afişini asmış. Üstelik, Ziver Bey, oyun günü, Otello kostümünü giymiş, bir eline hançer almış, öteki eline kılıç... faytonla şehri dolaşıp halkı «Arabın İntikamı»na çağırmış... O gece Ziver Bey'in tiyatrosu tıklım tıklım, Otello Kâmil'in tiyatrosunda topu topu elli altmış kişi...

İstanbul'da ilk İngilizce «Othello»yu Amerikalı zenci aktör Ira Aldridge oynamıştı. Kadroda başka herkes Fransızca oynuyordu. «Othello», ihanetin, kıskançlığın, düzenbazlığın, bağışlamak bilmeyen aşkın trajedisii... Shakespeare'in en su katılmadık kötü kişilerinden biri olan Iago, yiğit Othello'nun yüreğine kuşklar sokarken, bakın, ne kurnazca konuşuyor

*«Ah, elendimiz, sakının kıskançlıktan. Beslendiği
Etl aloya alan yeşil gözlü canavardır o.
Boynuzlu adam, emlirse kaderinden, sevmiyorsa
Kendisini aldatanı, mutlu yaşıyor demektir.
Ama, ôh, nasıl cehennem önlari yaşar sevip de
Kuşkulanan, şüphelenip de çılgınca âşık olan.*

*Kim, yoksul ama memnunsu zengindir — yeterli kadar.
Gel gör ki sonsuz zenginlik, kış gibi bir yoksunluktur
Yoksul düşmekten korkana. Benim soyumda sopumda
Kim varsa, ruhunu koru, Ulu Tanrım, kıskançlıktan.»*

Othello, kuşku ve kıskançlığa kendini boşu boşuna kaptırmamaya azimlidir. Ancak, kuşku doğru çıkarsa, tam bir asker gibi, kesin eyleme geçecektir:

*«Neden bu, neden? Ömrümü kıskançlığa adar mıyım?
Aydaki değişimleri izler miyim tazelenen*

*Kuşkularla? Olmaz. Bir kez kuşkulanmak, kesinlikle
Emin almak demektir. Ben, ruhumun yaşantısını
Senin tahminlerin gibi, havadan sudan, şişirme
Kanıtlara çevirirsem, adam demesinler bana.*

Hayır, logo,

Ben kuşkulanmadan önce görmeliyim, kuşkulanınca

herşey biter:

O an, sonu gelir artık, aşkın da, kıskançlığın da.»

İftiranın karanlık gücü, masum Desdemona'yı ve yi-
ğit Othello'yu aşkın zaferinden felâkete sürükler. Shake-
speare başka oyunlarında da, iftiranın kötülüğünü vur-
gulamıştır. İşte Cymbeline:

*«İltira demişler buna: Ağız kılıçtan keskindir,
Dili daha zehirli'dir Nif'deki solucañlardan.
Saluğu, en hızlı uçan rüzgârlara biner, gider;
Yalan dalan saçıp durur dünyanın dört bucağına.
Kıralar, kiralçılar, devletler, sonra genç kızlar,
Ev kadınları, hayır tâ mezarların sırlarına
Kadar hepsine girer şu iltira denilen yılan.»*

Aşka gelince... En güzel aşk oyunlarını ve sevgi şiir-
lerini yazmış olan Shakespeare, ara sıra, aşkı soytarılık,
delilik gibi görmüştür:

«Âşık sözü

*Bir tuhaldır, gerçeklerle pek bağdaşmaz. Ben inanmam
O köhnemiş masallara, a perl oyunlarına.
Âşıklarla çılgınların beyinleri hummalıdır:
Öyle hayal kurarlar ki, yarattıkları, öğrenir
Sağukkanlı sağduyunun hiç anlayamadığını.
Divane, âşık ve şair, hep bir olurlar hulyada.
Biri, koca cehenneme sığmayacak kadar şeytan
Var sanır- işte dell a. Âşık da çılgındır: Bulur*

*Bir çingenenin yüzünde Helen'in güzelliğini.
Şair, cinnet getirmiştir, gözü dönmüştür de, süzer
Tâ göklerden yeryüzünü, tâ dünyadan gökyüzünü:
Hayal, bilinmez şeylere nasıl et kemik verirse
Şairin kalemi yeni bir şekle sakar anları,
Havaya benzer hiçliğe çevre yaratır, ad koyar.»*

«Kuru Gürültü» komedisinde şöyle bir söz var

*«Hep şaşarım: Adamın biri, başkasının deli divane âşık
olup maskaraya döndüğünü görünce böyle budalalıklara güler
de, bu sefer kendisi âşık olup nasıl hor gördüğü duruma dü-
şer?»*

Shakespeare, bazen aşka şüphe ile bakmış, aşk uğ-
runa ölüm olmadığını öne sürmüştür:

*«Şu zavallı dünya, neredeyse altı bin yaşında; bütün bu süre
boyunca tek bir kişi aşk uğruna can vermedi... Bunların hepsi
yalan; günü gelince ölmüştür insanlar, kurtlar kemirmiştir on-
ları... ama, aşk uğruna ölmek diye bir şey yoktur.»*

Aynı komedide, «Nasıl Hoşunuza Giderse»de, ma-
nevi temizlik ve sevgiye ilişkin ne güzel bir şarkı vardır:

— Müzik başlar —

*«İhtiras bilmeyen,
Güneşl eksilmeyen,
Ne bulursa yiyen,
Tanrıya şükür diyen,
Buraya gel, buraya gel seni
Sen gel aşka,
Burda düşman yok
Kış ve ayazdan başka.»*

Varlığımızdaki her tutkuyu eserlerinde göstermiş
olan Shakespeare'de şehvet de kendini gösterir ara sıra.

«İyi Biten Her Şey İyidir»de Kontes sorar: «Söyle baka-
yım, niçin evlenecekmişsin?» Soyтары, şu karşılığı verir:
«Hanımefendi, zavallı vücudum istiyor da andan. Gövdemdeki
iştahlar dürtüklüyor beni. Şeytan itelerse insan gider.»

«Macbeth»de, Kıral Duncan'ın öldürülmesinden son-
ra görünen Kapıcı, bir soytarıdır aslında. Cinayetin deh-
şetinden sonra, güldürerek ferahlatır. Kapıcı sahnesinde
yüzyıllar boyunca, sakıncalı görülmüş olan, «Macbeth»
metninden çıkartılan pornografik sözler vardır.

«Kapı vurmak diye buna derler işte! Hani insan cehennem
kapıcısı olsa, ömrü kapı açıp kapamakla geçecek. (Kapı vuru-
lur.) Tak! Tak! Tak! İblis'in hatırı için söyleyin, kim a? Çiftçinin
biri, bolluk alacak diye kendini asmıştı ya, a geldi işte. Tam za-
manında! Bir sürü mendil bulundur yanında, burda kan ter
içinde kalacaksın. (Kapı vurulur.) Tak! Tak! Kim a? Canım söy-
leyin bilmem-ne şeytanın hakkı için. Kalıbımı basarım, ikiyüz-
lülerden biri bu: Terazinin her iki kefesini için ötekinden daha
dağıru diye yemlin edenlerden. Tanrı adına yapmadık alçaklık
bırakmamış, ama cennete katakulliyile girmekte yaya kalmış.
Ooo, buyursunlar, seni koca ikiyüzlü heril seni. (Kapı vurulur.)
Tak! Tak! Tak! Kim a? Kalıbımı basarım, bir İngiliz terzi bu, bir
İrenk tulumundan parça yürüttü diye gelmiştir buraya. Buyur-
sunlar, terzi efendi; burda kaz biçimi ütünü kızdır bakalım.
(Kapı vurulur.) Tak! Tak! Susmuyor ki! İn misin, cin misin? Ama
burası öyle ayaz ki cehennem mehennem alamaz. Şu zebanılık
kabak tadı verdi artık. Zevk ve selanın çiçekli yolundan yan-
gına giden her meslekten birkaç kişiyi içeri almayı kuruyordum
ama, neyse — (Kapı vurulur.) Tamam, tamam. (Kapıyı acar.)
Ne olur, unutmayın Kapıcıyı.»

«Dün gece üçe kadar filân kafaları çektik. Efendim, içki üç
şeyi kıskırtır burun kızartır, uyutur, iştetir. Efendim, şehveti de
hem dürtükler, hem köstekler: İnsanın icine isteği sakar, tam işe
girişmek vakti gelince yaya bırakır. Bunun için, denebilir ki, ic-

kinin fazlası, şehvete kalleşlik eder, çünkü onu hem yapar, hem yıkar. Önce yala çıkartır, sonra yaldan çıkartır. Allem eder kallem eder, aklını çeler, sonra hevesini kırar. Kaldırıp harekete geçirir, derken vazgeçirtir. Uzun lâlın kısası, ham hum şaralapla uykuda dürtükler onu, sonra başka bir yalan kıvrır, yüzüstü bırakıp gider.»

Shakespeare, elbette, dünya edebiyatının gelmiş geçmiş en büyük hiciv ustalarından biri... Kişisel ve toplumsal ahlâkı onun kadar güçlü vurgulamış kaç yazar düşünebilir? En az bilinen oyunlarından biri olan «Pericles»te, bakın, «büyük balık — küçük balık»tan nasıl söz ediyor:

İki balıkçı konuşuyor. Biri soruyor: «Acaba balıklar, denizde nasıl yaşar?» Öteki diyor ki:

«Karada insanlar nasıl yaşarsa öyle: Büyükler küçükleri yutar. Bizim cimri zenginler, tıpkı balina gibi... aynaşarak, batıp çıkarak, yavru balıkların peşine takılan, sonra bir ağız açıp yutuveren balinalar var ya. Karada da böyle balinalar varmış, bütün bir yöreyi kilisesiyle, kulesiyle, çanıyla yutuncaya kadar rahat etmezlermiş.»

«Kısasa Kısas»ta adalet bunalımı, önemli bir temadır. Nişanlısı hamile kaldığı için, Claudio idam cezasına çarptırılmıştır. Kızkardeşi, Düke vekâlet eden Angelo'ya giderek bu aşırı cezanın hafifletilmesini ister. Angelo, bu güzel kıza göz koymuştur... yaman bir şehvetle tutulmuştur ona. Angelo'yu dinliyoruz:

«Nedir bu? Ne iştir bu? Suç, anda mı, bende mi? Günah, ayartanda mı, baştan çıkanda mı. ha? Onda değil, zaten o ayartmıyor, ama ben Yatmışım menekşeler arasında, güneşte, Çiçek gibi değil de, hayvan leşi gibiyim, Bozulup çürüyorum erdemler mevsiminde.

*Bari şu kardeşini bırakayım, yaşasın:
Hırsızlar var, sayarak iktidara geliyor;
Kendileri hırsızlık yapan yargıçlar da var.»*

Toplumdaki bozukluklardan sık sık yakınmıştır Shakespeare. Uzun şiirlerinden birinde diyor ki:

*«Hasta ölüyor, horul horul uyurken hekim;
Öksüzler aç, perişan, zalim durmadan yerken;
Dul kadın ağlar durur: Şölende yaşar hâkim:
Danışman dört kal cengî, illetler kal gezerken.»*

Namus, onur, şeref... Shakespeare'deki kişilerin dilinden düşmeyen düşünceler... O kişilerden bazıları, değer vermez bunlara. Falstaff'ı dinliyoruz. Falstaff, bir bakıma bir «güldürü kahramanı», bir bakıma «soytarı»:

«Şerel, kırık bocağı kaynatır mı? Yoo. Kırık kolu? Yaa. Üzüntüye, yaraya merhem sürer mi? Yaa. Demek ki şerelin cerrahtlık bilgisi yaktır. Nedir şerel? Bir sözcük? Nedir o şerel sözü? Hava.»

«Kısasa Kısas» oyununda, gülünç bir hapisane sahnesi vardır. Kabadayı Barnardine, idama mahkûm edilmiştir. Sabahleyin asılacak. Pompey adlı soytarı onu uyandırmaya çalışmaktadır:

Pompey : Barnardine Elendi. kalk bakalım, asılacaksın Barnardine Elendi!

Barnardine (içerden) Hay, gırtlığı kopasıcı. Kim bağıriyor öyle? Kim o?

Pompey Dostlarınız, elendim. Cellâdınız. Hadi, elendim. iyilik sizde kalsın: Kalkın, asılın.

Barnardine (içerden) Delal, yezit, git başımdan. Uykum var.

Pompey Rica ederim, Barnardine Elendi, kalkın, uyanık kalın asılincaya kadar, sonra uyursunuz.

(Barnardine glrür)

Barnardine : *Hinzır heril. Bütün gece kalayı çektim. Hazır değilim asılmaya.*

Pampey *Aaa, daha iyi ya, elendim. Bütün gece içen. sabahleyin asılırsa ertesi gün daha rahat uyur.*

Barnardine : *Kalayı çektim bütün gece. Şimdi, hazırlanmak için zaman istiyorum. Ama bırakmıyorlar ki: Örsle parçalıyorlar kalamı. Bugün ölmeye râzı olmayacağım işte. Dediğim dedik.»*

Oradan Dük, söze karışır:

«Gitmek zorundasınız, elendim. Yalvarırım, yapacağınız yalculuğun keylini düşünün.»

Barnardine, Nuh der, peygamber demez:

«Vallahi billahi, kim neye inanırsa inansın, nasıl dil dökerse döksün, bugün ölmeyeceğim.»

Shakespeare'in belli başlı kahramanları, hep kırallardan, soylu kişiler arasından seçilmiştir. Ama, yoksullar, ünvansızlar, halk çocukları ihmal edilmemiştir. «Dördüncü Henry»deki şu söz boşuna değildir: *«Bir tarih vardır tüm insanların yaşamında.»* Shakespeare, iktidardakilere, hükümdarlara halkın sesini dinlemelerini hatırlatmıştır:

*«Kartala zahmetli gelir küçük kuşların şarkısı;
Dinlemez onların dile getirmek istediğini.»*

Riyakârlık ve ihanet, kahramanları kaygılandıran, soytarıların dilinden düşmeyen iki belâdır:

*«Korkuya dönüşür habis arkadaşların sevgisi,
Korku da nêrete döner.»*

«Atinalı Timon», akıllara durgunluk veren servetini dalkavuklarına yedirerek yitiren bir zenginin öyküsü... Timon, parasız pulsuz kalıp Atina'dan ayrılırken kendisini sömürenlere, ihanet edenlere lânet okuyor:

«Kurtlar yatağı surları Dönüp bakayım size
San bir kez Batın yerin dibine. Atınay
Koruyamaz olun sizl Analar, kalles alunl
Çocuklar, baş kaldırınl Köleler, saytarılar,
Söküp atın pörsümüş, mendebur Senata'yu,
Yönetimi siz alınl Siz, körpe bökireler,
Kendinizi her murdar erkeğe sebil edin —
Hem de gözü önünde ananız babanızın;
Müllister, vazgeçmeyin elinizde kalandan,
Sakin borç ödemeyin, bıçağınızı çekin,
Her kim size borç vermişse kesin gırtlığını!
Çalın, sôdik uşakları Sizin a kellilelli
Elendilerlniz var ya, asıl eli uzun
Hırsızlar anlar, hem de kitabına uydurup
Çalıyorlar boyunal Hadl git, hizmetçi kız,
Beyin yatağına glrl Geneleve yaraşır
Senin hanım. Bıyığı yeni terlemiş oğlan,
Yaşlı, topal babanın kaltuk değneğini al —
Al da beynini dağıt. Hepiniz altüst olun:
Dine saygı ve karku, tanrı inancı, barış,
Adalet ve doğruluk, evde dirlik düzenlik,
Komşularda anlayış, geceleyin âsâyiş,
İlim irtan ve görgü, meslekler, zenaatler,
Rütbeler, görenekler, töreler ve yasalar,
Tam tersinize dönün! Yaşasın kargaşalık!
İnsanlığı kırıp geçiren veba salgını,
Üstüne çullan yaman zehirli hummalarla,
Yıkılmaya hazır, şu çürümüş Atınanın!
Kulunc kötürüm etsin Senatörlerimizi,
Her yerleri tutmaz olsun, vicdanları gibl.

Yalnız çıplaklığımı götürüyorum senden,
İğrenc Şehirl»

Timon, mağarada yaşamaya başlar. Bir gün, kök ararken, kazdığı yerde altın bulur:

«Bu da ne?

Altın? Sapsarı, ıslıl ıslıl, değerli altın!

Hayır, tanrılar, ben and içip de cayanlardan

Değilim. Kök istedim ben sizden, temiz gökler

Bunca altınla: kara ak olur, çirkin güzel,

Yanlış doğru, soysuz soylu, yaşlı genç, korkak mert.

Ey tanrılar! Niçin bu? Neden yaptınız bunu,

Siz, tanrılar? Bununla, bilmiyor musunuz ki,

Ölüme sürüklenir sapsağlam insanlar.

Şu sarı köle yak mu,

Dini yıpar ve yıkar; lânetlenmiş kutsar;

Sevdirir delik değişik cüzzamlıyı herkese.

Baş köşeye oturtur hırsızları; şan, ünvan

Verip Senatörlerle aynı sıraya kayar.

Geçkin dullara koca bulduran İşte budur.

Hastanenin, yarası ırıl ırıl hastaların

Bile tiksindikleri kadına merhem gibi

Güzel kokular sürer, onu gönül okşayan

Bir bahar günü yapar. Gel, kahrolası çamur,

İnsanlığın ortak orospusu, ulusların

Ayak takımlarını birbirine düşüren

Fitnelücurl»

Timon'un altın madeni bulduğu haberi yayılınca onu daha önce sömürmüş olan sözde dostları, yeniden üşürler...

Shakespeare, güzeli ve çirkini, iyiyi ve kötüyü ne yoğun sözlerle anlatıyor, değil mi? Eserlerinde yüzlerce öz-deyiş var.

Size bir küçük demet sunayım:

«Hatiplerin nutku tutulur güzellik konuşunca.»

«Başı dönmekte olan, dünya dönüyor sanır.»

**«Şan, suda halka gibidir, büyür alabildiğine
Ve o kadar genişler ki sonunda kaybolup gider.»**

**«Kimse
İşlemeyi sevdiği günahı ıslıtmeyi sevmez.»**

«Batan güneşe karşı kapı örtenler vardır.»

**«Altına yıldız kaymak, zambağa boya vurmak,
Menekşelere koku sürmek, buzu düzlemek,
Gökkuşağına yeni bir renk katmak, kandille
Aramak cennetteki gözü, donatmak için —
Hem bir ısraktır, hem de gülünç bir aşırılık.»**

«Hiçbir şey merhamet kadar cesaret vermez günaha.»

**«Kendi başına buyruk özgürlükten dert doğar.
Kutsal göklerin gözü altındaki hiçbir şey
Sınırsız değildir — ne toprak, ne deniz, ne gök.»**

**«Sinekler neyse
Yaramaz oğlanlara, biz oyuz tanrılara:
Bizi öldürüyorlar oyun, ehlence diye.»**

Shakespeare, oyunculara nefis sahneler ve konuşmalar verdiği gibi, sayısız özdeyişler de vermiştir böyle. Unutulmaz sözler...

Unutulmaz deyince akla oyuncuların rol unutulması geliyor. Kendisi de oyuncu olduğu için, Shakespeare, unutmama sorununu iyi bilirmiş. Bazı oyunlarında sözkonusu etmiştir de. Coriolanus...

«Şapşal bir oyuncu gibi,

Rolümü unuttum, yerimi şaşırdım, rezil oldum.»

Shakespeare temsillerinde rol unutmakla ilişkili nice anılar vardır. Bir tanesi, 1920'de, ünlü John Barrymore Üçüncü Richard'ı oynarken olmuştur. Ratcliff'i oynayan aktör, şu iki satırı söyleyecek:

«Ben, efendimiz, ben Ratcliff. Köyün erkenci horozu

Sabaha selâmlarını sundu iki kez öterek.»

Bunu söylerken takılmış. «Köyün erkenci horozu» demiş, arkasını getirememiş. Bir daha başlamış. Yine hatırlıyamamış. Bir daha... Barrymore dayanamamış, «Be adam,» demiş. «Ne diye ötmüyorsun?»

Bu tür tiyatro olaylarının en hoşu, Julia Marlowe adlı aktrise aittir. «On İkinci Gece»de Olivia rolünü oynuyor. Karşısında Rahip... Julia Marlowe, ilk mısraı rahatça söylemiş:

«Buyrunuz, aziz Peder. Gökler parlasın...» derken takılmış. Gerisini çıkaramamış bir türlü. Hık, mık... Hatırlayamamış. Ama, nasıl becermişse, aynı vezin ve kafile ile bir mısra uydurmuş:

«Buyrunuz, aziz Peder. Gökler parlasın, ama

Tek bir mübarek satır gelmez oldu aklıma.»

Bir âlemdir şu sahne sanatçıları... Ondokuzuncu yüzyılın ilk otuz yılında Londra tiyatrosunun bir numaralı aktörü olan Edmund Kean, bir gün Othello'yu oynarken, sahnede, Iago'yu oynayan aktörü bir hayli hırpalamış. Oyun bittikten sonra, bir arkadaşı Kean'e demiş ki: «Adamcağızı boğup öldürüyordun az daha. Coşkulu oynamak buna denir işte.» Kean hayretle bakmış arkadaşının yüzüne. «Hangi coşkulu oynamaktan bahsediyorsun sen. Sahiden öldürecektim keratayı. Sahnede önüne geçiyordu boyuna.»

Bazı seyirciler de âlemdir. Birçok Shakespeare rolle-
rine çıkmış olan Mücap Ofluolu anlatmıştı: Ünlü yazar
Halikarnas Balıkcısı, her rastladığına var gücüyle «Mer-
habaaa!» derdi. «Allahaismarladık» yerine de kocaman
«Merhabaaa!»lar kullanırdı. Bir gün «Macbeth»i izliyor-
muş. Tiyatroya gittiğinde kafası iyice tütsülüymüş. Ön
sıraya oturtmuşlar. Oyunun birçok yerinde selâmlaşma-
lar vardır: «Merhaba, Duncan!» «Merhaba, Macbeth!»
«Merhaba, Macduff!» Bizim Halikarnas Balıkcısı, bunla-
rı işitince ayağa kalkmış, sahneye kocaman bir «Merha-
baaaa!» çekmiş.

«Hamlet» ile sahne sanatı öyle içli dışlıdır ki... Ko-
nunun gelişmesinde Danimarka Prensini tiyatro mera-
kı ve oyuncularını kullanarak babasının katiline kurduğu
tuzak, önemli bir rol oynar. Bu oyunu düzenlemesinden
az önce, Hamlet'i durgun, üzgün, düşünceli görürüz:

*«Son zamanlarda neden bilmiyorum, bütün neşemi yitirdim,
severek yaptığım her şeyden bezdim. Yüreğimi öyle bir buruk-
luk eziyor ki varlığın çerçevesi olan bu güzelim dünya, gözüme
çorak bir toprak yığını gibi gözüküyor artık. Şu görkemli se-
ma, şu hava, işte bak, şu anlı şanlı gökkubbe, altın alevlerle
süslü olan şu heybetli çatı yok mu, sadece murdar, illetli bir
duman kumkuması gibi görünüyor bana. Ne güçlü bir yaratık-
tır insan! Ne kadar soyludur aklı! Yetenekleri nasıl da alağan-
üstü! Gövdesi, hareketleri ne kadar biçimli, düzgün, övmelere
değer! Davranışlarında nasıl da melek gibi! Sevgide, anlayışta
nasıl da tanrısal! Dünya güzel! En pürüzsüz, örnek yaratık! Gel
gör ki, benim için, bu varlığın özü, toz toprak değil de nedir?»*

Hamlet, bir sahne sanatçısını yücelten rollerden biri-
dir. Ama, o rolü bir prima donna gibi oynayıp kendi ki-
şilikleriyle Hamlet'e baskın çıkmaya kalkışanlar da ol-
muştur. Ondokuzuncu yüzyılın ünlü Shakespeare aktö-

rü Sir Henry Irving böyle yaparmış. Hiç değilse, Bernard Shaw'a göre. Shaw demiş ki: «Irving, akıllara durgunluk veren bir işi başarmıştır: Hamletsiz Hamlet'i oynamıştır. Hamlet'i çıkarıp yerine kendisini koymuştur.»

Bizde de, gelmiş geçmiş en sevimli tulûatçılarımızdan Naşit, sadece güldürü sanatçısı olarak ün salmış olduğu halde, Hamlet'i oynamaya heves etmiş. Rahmetli, koca burunlu, dört kol çengi, gözleri fıldır fıldır bir komik... İlk temsilde, Naşit'in seyircisi her zamanki gibi, gülmüş de gülmüş. Naşit bakmış ki olacak gibi değil, sahnenin önüne yürümüş: «Bu, bir trajedidir,» demiş, «Acıklıdır. Buna gülmeyeceksiniz, ağlayacaksınız.»

Trajedi mi, komedi mi? Polonius'un oyuncularını överken Hamlet'e sıraladığı türler gibi:

*«...trajedi, komedi, tarih, pastoral, kamik pastoral, tarihsel pastoral, trajik tarih, trajik-kamik-tarihsel-pastoral, zaman-
yer-kanu birliğine uygun oyunlar, eleştiriyle kısıtlı almayan pi-
yesler...»*

«Hamlet»te olup bitenleri bilmeyen yoktur denebilir. Hamlet'in babasını Kiral Claudius öldürmüştür. Şimdi Hamlet, aynı zamanda amcası ve üvey babası olan Claudius'un suçunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Bunu, oyunculara bir sahne oynatarak yapmayı tasarlıyor:

*«İşitmişim ki suçlular oturup oyun izlerken
Kurnaz bir sahne anları canevinden vurmuş da
İlûrala başlarılarmış. Cınayetin dili yoktur
Ama, bir mucize gibi açığa vurur kendini.
Oyunculara babamın öldürülüşüne benzer
Bir oyun oynatacağım amcamın önünde. Ve ben
Ondan ayırmayacağım gözümü, kısıracağım.
Bir ürpersin, bocalasın, bilirm yapacağımı.
Belki şeytandır gördüğüm ruh; şeytanın gücü yeter*

**Göz alıcı bir biçime bürünmeye; evet, belki
Hem zayıllığımı, hem de yüreğimdeki kasveti
Fırsat bilir de, böyle ruhlara sözü geçtiğinden,
Beni kandırarak cehenneme yollar. Bundan daha
Sağlam ipuçları bulmam gerek. Bütün iş, oyunda:
Ben, Kırılın vicdanını yokalayacağım anda.»**

Hamlet, oyuncular için. Kırıla kurduğu kapana uygun sözler hazırlamıştır. Bu oyunun nasıl oynanmasını istediğini anlatır:

«Yazdığım konuşmayı, ne olur, söylediğim gibi, kıvrak oku. Yak, bizdeki oyuncuların çoğu gibi, nutuk çekeceksen, mısralarımı şehrin tellöli okusun daha iyi. Havayı bıçkıyla biçer gibi elini kolunu sallama şöyle, her şeyi ölçülü yap, usul usul. Caşkunluğun sel alsın da, ırtına — ya da, ne bileyim — kasırgo alsın da, onu yatıştırıp yumuşatmalısın. Ah, beni canevimden vuruyor takma saçlı, ağız kalabalık bir delikanlının coşkun bir duyguyu yürek parolarcasına, şerha şerha yırtarcasına haykırarak en ucuz yerlerde oturan seylrcilerin kulaklarını patlatması... O cahillerin çoğu, anlaşılmaz, dilsiz oyunları, yaygarayı sever zaten.

«Fozla yavan da alma: kendi sağduyun, doğru ölçüyü ver-sin sono. Yaptıkların, söylediklerine uysun, söylediklerin yaptıklarına. Asıl gözönünde tutman gereken, yaradılışa ve doğaya aykırı düşmemektir. Çünkü bundan şaşarsak, oyunculuğun amacından uzaklaşmış oluruz. O amaç, başlangıçta olduğu gibi şimdi de, doğaya ayna tutmaktır; erdeme özbenliğini, kötülüğe içyüzünü ve çağın kendi varlığına çehresini göstermektir. Abartma olursa ya da oyun uysalsa, bilgisizler belki güler omo, iyi bilenler üzülür. Bilgili tek bir kişinin beğenisi, sizce, bir tiyatroya dolusu bilgisizin alkışından ağır basmalı. Hey gidi, ben öyle oyuncular görmüşümdür ki — övgü kozonon, göklere çıkarılan oyunculardı bunlar — günaha girmeyeyim omo, değil Hristiyan gibi konuşmak, değil Hristiyan gibi yürümek, putperest bi-

le değİllerdi, insandan sayılmazlardı; öyle şişinerek yürüyorlar, avaz avaza bağılıyorlardı ki bu adamları doğanın kaba işçileri yaratmış, insan yapayım derken berbat taklitlerini yapmış diye düşünmüşümdür.

«Soytarıları oynayanlarımız, sakın yazılı olanlardan fazlasını söylemesin. Ben öylelerini gördüm ki kendileri gülerek, bir yığın hödük seyirciyi güldürmeye çabalıyorlardı, hem de tam oyunun anlayış isteyen, en can alıcı yerinde. Berbat bir iştir bu: Bu yolu tutan soytarının ne acıklı bir şöhret budalası olduğunu gösterir. Hadi, gidin, hazırlanın.»

Oyuncuların sunduğu temsilde, Hamlet, babasını Claudius'un öldürdüğünü kesin olarak anlar. Sonra, Claudius'u öldürdüğünü sanarak yanlışlıkla Polonius'un canına kıyınca Danimarka'dan ayrılmak zorunda kalır. Sevgilisi Ophelia'dan da uzak kalır. Aşkını bir mektubunda heyecanla açıkladığı güzel Ophelia'dan:

*«Yıldızlar ateş mi diye kuşkulan;
Güneş döner mi, kuşkuyla karşılo;
Gerçekten kuşkulan, belki de yalan,
Ama aşkıma kuşku duyma asla.»*

Hamlet, Danimarka'ya döndüğünde, Ophelia intihar etmiştir. Yolu mezarlığa düşecektir. Orada, mezarcılar Ophelia için mezar kazmaktadırlar. Ne kadar ilginç, Shakespeare, Hamlet'in metninde mezarcıları «Birinci Soytarı», «İkinci Soytarı» diye göstermiştir. İki «soytarı» mezarcı, intihar edenin dinî usullere göre gömölüp gömülmemesi sorununu konuşuyor...

Birinci Soytarı Kadın, canını kendi kurtarmış. Yine de Hristiyan olarak mı gömülecek?

İkinci Soytarı Evet diyorum sana. Onun için, hemen kaz şu mezarı. Soruşturmayı yapan yetkili, Hristiyan geleneğine göre gömülür demiş.

Birinci Soyтары Nasıl olur, meğer kı kendini kurturmaya çalışırken boğulmuş olsun?

İkinci Soyтары Öyle olmuş zaten.

Birinci Soyтары «Taammüden» derler ya, öyle; başka türlü olamaz. Can olıcı nokta bu; Ben kendimi bile bile suda boğarsam bu bir eylemdir; eylemin üç aşaması vardır: Kalkışmak, yapmak, kesinleştirmek. Demek ki kadın kendini bile bile boğdu suda.

İkinci Soyтары Bak, dinle beni, kazmacı başı.

Birinci Soyтары Mûsaade buyur. Su şurada, oldu mu? Adam da şuracıkta, tamam mı? Adam suyu boylayıp boğulursa, demek ki istemiş olsa da olmasa da kendini boğmuştur. Bunu unutmayasın. Ama, su kalkıp ona geldiği için boğulursa, adam kendini boğmuş olmaz. Yani, kendi ecelinden suçlu olmayan, kendi hayatını kısa kesmiş değildir.

İkinci Soyтары : Yasa mı bu?

Birinci Soyтары : Elbette, ya ne sandın? Soruşturma yasası.

İkinci Soyтары : Ben doğrusunu söyleyeyim mi sana? Şu kadın soylu olmasaydı Hristiyan mezarlığından başka bir yere gömerlerdi.

Birinci Soyтары : Hay, ağzını öpeyim. Şu dünyada, soyluların kendilerini asmaya, boğmaya hakkı var da dindaşlarının yok. Yazıklar olsun. Hadî bakalım, al küreği ele. Bahçıvanlar, lâğım-cılar, mezarcılardır en eski soylular... Âdem babonın mesleğini onlardır sürdüren.

İkinci Soyтары : O da soylu kişi miymiş?

Birinci Soyтары Eli ilk silâh tutan insan oydu.

İkinci Soyтары Hadı canım, silâhı yoktu ki.

Birinci Soyтары Ne! Kâlir misin sen? İncil'i okuyup onlamıyor musun? Âdem toprağı kazdı diyor İncil. Elinde araç olmasa nasıl kazardı? Bir soru daha sorayım sana: Tam korşılığını veremezsen gıt kendini—

İkinci Soyтары Sor bakalım.

Birinci Soyтары Duvarcıdan, tersane işçisinden, dülgerden daha sağlam iş çıkaran kimdir?

İkinci Soyтары : *Doroğacı diken. Çünkü onun kurduğu yapı, bin kişinin başını yer de durur yerli yerinde.*

Birinci Soyтары : *Akılınla bin yaşa. Doroğacının işi iş. Ama, niye, nasıl? Çünkü günah işleyenlerin işini görüyor da andan. Şimdi sen, doroğacı kiliseden daha sağlam demekle günah işliyorsun. Demek ki doroğacı senin işini görebilir. Bir daha dene, bakalım.*

İkinci Soyтары : *Duvarcıdan, tersane işçisinden, dülgerden daha sağlam iş çıkaran kimdir?*

Birinci Soyтары : *İşte bil bunu, bittir işi.*

İkinci Soyтары : *Dur, bakayım, dilimin ucunda.*

Birinci Soyтары : *Hadi, göster kendini.*

İkinci Soyтары : *Bak şu işe, çıkaramıyorum.*

Birinci Soyтары : *Baş ver, kala patlatma artık. Eşeğin hantalsa ne kadar dövsen daha hızlı yürümez. Bir daha sana bu soruyu sorarlarsa «Mezorcı» diye cevap ver. Mezarcının yaptığı evler, kıyamet gününe kadar ayakta kalır. Hadi, meyhaneye git, bono içki getir.*

Hamlet, mezarlığa girmiştir Horatio ile. Mezarcıların yerden kafatasları çıkardıklarını, oraya buraya attıklarını görerek Horatio'ya der ki:

«Bir zamanlar dili vardı şu kolotosının, şarkılar söylerdi. Hınzır herif, nasıl da yere vuruyor — ilk cinayeti işleyen Kôbil'in çene kemiğiymiş gibi. Şu eşek herilin teptiği, Tanrıyı bile kandırmaya kalkışan bir politikacının kalası alamaz mı?»

.....

«Yo da 'İyi günler, tatlı efendimizi! Nasılsınız, ballar balı efendimiz!' diye diller döken bir saraylının?»

«Bir tane daha. Bir avukatın kalatası alamaz mı bu? Şimdi nerde o kılı kırk yarmalar, kelime oyunları, dövâlerde, mülkiyet işlemlerinde çevrilen dolaplar?»

Sonra, Hamlet'in çocukluğunda sarayın soyтарыsı olan Yorick'in kafatası çıkar ortaya:

«Ver bakayım bana. (Kalatasını alır). Vah zavallı Yorick. İyi tanırdım onu, Haratia, doyum almazdı şakalarına. Ne eşsiz bir hayal gücü vardı adamın. Binlerce kez sırtında taşımıştır beni. Ama, şimdi gözüme gönlüme ne de iğrenç geliyor. İçimi bulandırıyor. Şurda dudakları vardı, kimbilir kaç kez öptümdü. Şakaların nerde şimdi? O çılgınlıkların, türkülerin, safrayı kahkahaya boğan a ıslıl ıslıl nüktelerin? Kendi sırtışıyla alay edeceğin bir tanesi bile kalmadı mı? Çenen büsbütün düştü mü, ne? Hadi, ona kiralichenin adasına git, de ki: Yüzüne bir parmak kalınlığında boya sürse bile, olup olacağı bu. Güldür bakalım onu bununla.»

Hamlet'in akıbetini biliyorsunuz. Ölerken, dünyanın o acıklı olayları iyi öğrenmesini ister:

«Ah, Tanrım. Haratia, öyle lekeli bir ad
Kalacak ki ardımda, sırlar sürüp giderse.
Beni barındırdığın olduysa yüreğinde,
Sen bir süre kendini mutluluktan uzak tut,
Acı çekerek soluk al şu haşin dünyada
Dile getirirken bana olup bitenleri.»

Ve Hamlet'in son sözleri...

«Size anlatırdım ya,
Kalsın. Haratia, ben can veriyorum artık.
Sen sağsın. Anlat beni, anlat haklı dövâmı
İnanmayanlar varsa.»

«Ötesi sessizliktir.»

«Ötesi sessizliktir...» Bu sarsıcı, sürükleyici trajedinin bitişi, ne şiirlidir... O acıklı sahnelerde, gülünç durumlar da olmuştur ara sıra.

Ondokuzuncu yüzyılın en başarılı Shakespeare oyuncularından William Charles Macready, «Hamlet»i sahneye koyuyor, hem de başrolü oynuyor. Provalarda, Kiral

Claudius rolündeki aktörü hiç beğenmiyormuş, hep arkada tutuyormuş. Kıralla, öleceği yer olarak da, sahnenin dibinde bir köşe seçmiş, seyircilerin gözünden ırak. Kendisi, Hamlet, ön tarafta, seyircilere en yakın yerde ölecek. İlk temsilde, Kırall Claudius'u oynayan adamcağız, sendeleyerek gelmiş, sahnenin önünde ve tam ortasında, Hamlet'e ayrılan yere yığılmış. Macready, neye uğradığını şaşırmış elbette. Hemen adamın kulağına fısıldamış: «İşin ne burda? Git arkada ölsene. Hadi kalk, kendi yerinde öl.» Ölmüş olan Kırall doğrulmuş, bütün salonun işiteceği bir sesle: «Sen bana baksana, Macready Efendi,» demiş. «Provalarda ne dedinse yaptık, ama şimdi ben Kırallım, canımı nerde isterse orda ölürüm.»

«Macbeth»in sonunda da bu tür bir sahne olayı olmuş Londra'da. Kahraman Macduff ile habis Macbeth, kılıçla vuruşurlar. Macbeth ölür... Bir keresinde Macbeth'i oynayan aktör coşmuş, yaman çarpışıyormuş. Macduff yalvarır dururmuş, «Yapma, etme, kısa kes, hadi öl artık,» diye... Macbeth oralı değil... Yiğitçe kılıç sallıyormuş. Macduff az kalsın yorgunluktan yere yığılıp kalacakmış. Ünlü trajedinin sonunda, Macbeth'in kurtulmasına ramak kalmış. Neyse, nihayet, Macbeth merhamete gelip ölmüş de trajedi değişmemiş. Ama, seyirciler o kadar keyiflenmişler ki vuruşma sırasında tempo ile alkış tutarak «Macbeth»i teşvik etmişler. Ölünce de alkışla ayağa kaldırtmışlar, yeniden coşkunca alkışlamışlar.

Soytarılık gibi görünen böyle davranışlar, aslında tiyatroculuğun tuzu biberidir. Shakespeare'in kendi gerçek soytarıları, çok daha eğlencelidir. «Nasıl Hoşunuza Giderse» komedisinde, Jacques ormanda rastladığı bir soytarının zekâsını överek hiciv sanatını savunur...

*«Bir soytarı, bir soytarıl Ormanda soytarı gördüm,
Alacalı bulacalı soytarı; berbat bir âlem!
Yalan söylüyorsam ekmek carpsın, gördüm soytariyi.»*

*'Günaydın, soytarı.' dedim. O 'Hayır, efendim.' dedi,
Soytarı demeyin bana, gökten talih ininceye
Kadar. Cebinden bir saat çıkartıp baktı: 'Saat on.'
Dedi lersiz gözleriyle. 'İşte böyle izliyoruz
Dünyanın gidişini. Bir saat önce dokuzdu ya,
Bir saat sonra da on bir olacak. Böyle bizler
Saatten saate olgunlaşıp saatten saate
Cürüyoruz.' İşte ibret dolu bir masal. Dinledim
Alacalı bulacalı soytarının ahkâmını
Zaman konusunda, horoz gibi öttü ciğerlerim
Soytarılar nasıl böyle derin düşünürmüş diye;
Hiç durmadan güldüm, onun saatiyle tam bir saat.
Hey gidi soylu soytarı! Değeri eşsiz soytarı!'*

«Antoni ile Kleopatra», tarihi yön veren iki büyük şahsiyetin aşk trajedisi... Roma ile Mısır'ı birleştirmek vaadini taşıyan, ama kahramanlarını felâkete sürükleyen bir aşk olayı... Antoni, Romalılar tarafından «bir orospunun elinde oyuncak» oldu diye eleştirilmektedir. Sevgisinin «yeni bir gökyüzü, yeni bir yeryüzü» olduğunu söyleyen Antoni, Kleopatra için her şeyi feda etmeye hazırdır, nitekim fethettiği toprakları bile elden çıkarmaktadır. Kleopatra bir yenilgiye sebep olup özür dilediği zaman, Antoni onu teselli ederek, olayı örtbas eder:

*«Tek bir damla yaş dökme: bence senin tek yaşın
Üstündür her zalerden, her yenilgiden. Bir kez
Öp beni, sırt bu bile öder her emeğimi.*

*Yüreğim kurşun gibi, sevgillim. Bize şarap
Getirin, yemek verin İçerde. Kader şunu
Bilir: Bize ne kadar vurursa biz de onu
Hiçe sayarız o kadar.»*

İkinci savaşı da kaybederler. Antoni öyle yaman bir öfkeye kapılır ki Kleopatra'yı öldürmek ister, ama Kleopatra kaçıp gizlenir, öldü diye haber yollar Antoni'ye. Umutsuzluğa kapılan Antoni, kendini öldürecektir:

*«Erlşeceğim sana, Kleopatra, bağışla
Diyeceđim ağlayarak. Başka çıkar yöl yak,
Cünkü her ân işkence artık. Meřale söndü.
Yat; bařıbař dalařma. şimdi her çaba, bazar
Kendi yaptığını. Ya! Kuvvet kendi elini
Kolunu bađlar. Mührü bas: Sana ersin her şey.
Eros! — Geliyorum, ecem: — Eros! — Bekle beni,
Ruhların çiçekler üstünde yattığı yerde
İklmiz elele yürüyeceğiz, coşkun, dınc —
Hayran kalacak biz! seyreden hayaletler.»*

Can çekişmekte olan Antoni'yi Kleopatra'ya götürürler. Yine «Mısır» diye hitap eder Kleopatra'ya:

*«Ben ölüyorum, Mısır, ben ölüyorum, ama
Ölümden biraz zaman dilenliyorum şimdi,
Binlerce öpüşten san, en cılız öpücüğü
Kandurabilmek için senin dudaklarına.»*

Kleopatra, Antoni'nin ölümüne yanıp yakılırken der ki:

*«Böyle yüce bir varlık cökünce řu yuvarlak
Dünyada daha büyük yarık açılmalıydı;
Aslanlar sarımalıydı kentlerde sakakları,
Vatandařlarla dalmalıydı aslan İleri!
Antoni'nin ölümü tek bir yıkım değildir:
Dünyanın yarısını kapsardı onun adı.»*

Kleopatra, Shakespeare'in görkemli kadın kahramanlarından biri... Lady Macbeth, Desdemona, Portia, Gertrude, Ophelia... daha niceleri... Bunlar arasında, «Hır-

çin Kız» diye tanıdığımız Katherlma da var. Piyesin asıl adının karşılığı «Şirreti Uslandırmak»tır ama, «Hırçın Kız» dilimize daha elverişli. Katherina'yı yola getirmek zor iş. Shakespeare, başka bir komedisinde, «Verona'lı İki Centilmen»de diyor ki:

*«Adamda dil varsa erkek diye bellemem adını
O dille beceremezse kazanmayı bir kadını.»*

Petruchio, Hırçın Kız Katherina'yı uslandırmayı beceremez başlangıçta... Ama, sonunda, Kate yola gelmiştir. Bakın, o şirret, şimdi kocaları nasıl övüyor:

*«Kocan, senin elendindir, hayatın, koruyucundur;
Başının tâcidir, sultanındır, özene bezene
Bakar sana, yedrlir lçrlr senl; kara demez,
Deniz demez, vargücüyle çalışır da bekçin olur
Gece tırtınada; gündüz soğuktan esirger seni,
Sıcacık evinde yan gel, yat diye, güvenli, rahat.
Ve lazla bir şey beklemes sende karşılık olarak:
Aşk bekler, güzellik bekler, bir de tam itaat bekler:
Bu küçük bir ödemedir, koskoca bir borca karşı.»*

Shakespeare'in en trajik birkaç kadınından biri Jülyet... Balkon sahnesine gireceğiz şimdi. Romeo, Jülyet'i görüyor balkonda.

*«Yavaşl Karşıkl camdan süzülen ışık da ne?
Orası doğu, evet; Jülyet de güneşl Yüksel,
Güzel güneş, canını al şu kısıkanç ayın — sen
Onun nedimeslsin, ama kat kat güzelsin
Diye hincından hasta düşüp sararan ayın.
Madem ki kıskanıyor, ana nedime olma.
Bâkirelik glysisl hastalıklı, yemyeşil:
Sırt soytarılar giyer bunları; sen çıkar, at.
Benim sevgilim bu, ah, benim aşkım o lşetl*

*Ah, bir bilse sevgilim olduğunu.
Konuşuyor da bir şey söylemiyor. Ne çıkar?
Gözüyle anlatıyor; karşılık vereceğim
Ben fazla atılganım: bana seslenmiyor ki.
Göklerdeki en güzel iki yıldız bir yere
Giderken onun gözlerine yalvarıyorlar
Biz dönünceye kadar siz ışıldayın diye.
Onun gözleri gökte, yıldızlar da başında
Olsaydı? Yanağının nuru utandırırdı
O yıldızları, nasıl gün ışığı lâmbayı
Utandırırsa. Gökte, gözleri öyle parlak
Akardı ki gece bitti diye ötüşürdü
Kuşlar. Bak, yanağına nasıl koymuş elinin
Ah, o eldeki eldiven olabilseydim de
Dokunsaydım o yanağa.»*

Tiyatro tarihinde, bundan daha ince duygulu, daha şiirli bir aşk yok dense yeridir.

Shakespeare'deki dramatik gerilimlerin birçoğu, hükümdarların iktidar bunalımlarından doğar. Taç giyip mutlu olan o kadar az kiral vardır ki... Hoşnut olduğunu söyleyen Altıncı Henry, kendisinden bir istisna olarak söz eder:

*«Benim tâcım başımda değil, yüreğimdedir;
Ne elmasla süslüdür, ne Hint mücevheriyle;
Hiçbir göze görünmez: benim tâcım, hoşnutluk;
Kırallara pek nasip olmayan bir tacır bu »*

Kiral Lear, bir yandan, insanları yanlış değerlendirmenin, bir yandan da nankörlüğün yarattığı bir trajedi... Lear'in acıklı öyküsü, hükümdarlığının sonunda başlamıştır. Yaşlanmış olan Lear, ülkesini üç kızı arasında bölüştürmeye karar verir. Ama önce onların sevgisinden emin olmak ister. Kızlarından ikisi —Goneril ile Regan— babalarını sevdiklerine iyice inandırırılar Üçüncü kız

—Cordelia —sevmesi gerektiğinden ne fazla ne de az sevdiğini söyleyince Lear'ın hışmına uğrar. Onun hakkını da iki kızkardeşi paylaşır. Ama, Goneril ile Regun, tahtından vazgeçen ihtiyar Lear'e ihanet ederler. Lear'e bakmaya, tüm ihtiyaçlarını karşılamaya, emrine yüz şövalye vermeye and içtikleri halde, sözlerini tutmazlar. İki kızı, babalarına neler gerektiğini sorunca, üzgün Lear der ki:

*«Yo, gerekler üstünde durmamalı. En selli
Dilencilerde bile gereksiz şeyler vardır.
Sırlı gerekli olanı verse Doğa, hayvanca
Olur insan yaşamı. Sen kibar bir hanımsın.
Sıcak tutan giysiyse bürünmek şan verseydi
Doğaya gerekmezdi seni sıcak tutmayan
Anlı şanlı giysiler. Ama, asıl gereken —
Tanrılar, sabır verin bana, siz verin bana
Zorunlu olan sabrı. Şurda, görüyorsunuz
Beni, yüce tanrılar: Zavallı bir ihtiyar —
Yaşlılıktan perişan, matemden iki büklüm:
Bu kızların kalbini babalarına karşı
Siz kışkırtıyorsanız, buna boyun eğecek
Kadar aptal etmeyin beni. Coşturun beni
Soylu bir ölke ile. Kadın silôhı olan
O gözyaşları, erkek yüzümü kirlletmesin.
Hayır, korkunç cadılar, sizden öyle intikam
Alacağım ki: Bütün dünyaya — neler, neler...?
Tam bilmiyorum ama — yaptıklarım, dünyaya
Dehşet saçacak. Benim ağlayacağımı mı
Sandınız? Hayır, hiç de ağlayacak değilim.
Ağlamam için bunca sebep var ama, kalbim
Bin parça oluncaya kadar yaş akmayacak
Gözümden. Ah, soytarı, çıldıracağım işte.»*

Ortalıkta kalan Lear, daha sonra, soytarısıyla birlikte, fundalıkta fırtınaya yakalanır:

«Esln, rüzgârlar, esln! Çatlayıncaya kadar
Yanaklarınız, esln! Kudurun! Sağanaklar,
Boralar, sel götürün! Boğun hem kuleleri,
Hem üstlerinde rüzgâr gösteren horozları!
Düşünceyi kül eden kükürtlü ateşler, siz,
Meşeyi çatırdatan yıldırım öncüleri,
Şu ak saçlı başımı olazlayın! Sen, koca gök,
Gürle de yamyassı et yusuvarlak dünyayı.
Doğa'nın insan döken kalıplarını ez, kır.
Nankör insan üreten tohumları sil süpür.

Vargücünle gürle, sen, koca gök. Sen ateş kus!
Seller boşansın! Yağmur, rüzgâr, yıldırım, ateş!
Siz kızım değilsiniz. Nankör diyemem sizel
Ben ne saltanat verdim size, ne «Yavrum» dedim;
Sizin hiçbir sadakat borcunuz yok ki bana.
Keyllinizce yağdırın üstüme şerriniz!
Şurda, köleniz gibi duruyorum, takatsiz,
Sıskacık, hor görülen, zavallı bir ihtiyar —
Ama, yine de, size «yardakçı kullar» derim:
O İkl melun kızla birlik olup da böyle
Savaş açıyorsunuz saçlı başı ağarmış
Bir İnsana. Ah, yazıklar olsun! Ah, ayıp size!»

Lear'in durumuna üzülenlerden ve yapılan haksızlı-
ğı kınayanlardan biri, Goneril'in kocası Albany Dükü di-
yor ki:

«Ah, Goneril, yüzüne sert rüzgârın attığı
Toz toprak kadar bile değer yokmuş senin.
Huyundan ürker oldum. Yolunda hiçbir engel
Tanımaz varlığının kaynağını hor gören,
Özsuyunu aldığı gövdeden benliğini
Çekip kopartan bir dal, kurumaya mahkûmdur:
Kuruvunca da, çalı çırpı diye yakılır.

*Akıl ve erdem, lğrenç gelir sırt alçaklara.
Murdar alanlar sever birbirini. Öz evlât
Değil, kaplan yapmazdı sizin yaptığınızı.
Altın kaplama yaptır günahına: Kalayca
Kırılır adaletin sapasağlam mızrağı.
Paçavraya sar onu, cücenin saman çöpü
Delip geçer. Kimseler suçlu değil, hiç kimsel
Ben hiç klmse diyorum: Ben hepsine kelillim.
Şunu iyi bil, dostum: Bendedir dâvâcının
Ağzını mühürlemek gücü. Kendine cam göz
Tak da benze aşşâğılık politikacılara:
Yani görür gibi yap görmediğin şeyler!»*

Lear, bunamakta, çıldırmaktadır... Bir zamanların şanlı hükümdarı, yürekler acısı durumdadır artık. Bir gün kırdâ, Lear yaban çiçekleri takmış takıştırmış, dururken, uzaktan Gloucester Dükü, sesini tanır:

«Bu sesi tanıyorum ben: Kırâl değil mi bu?»

Ve eski Kırâl Lear der ki:

*«Kırâl yal Hem tepeden tırnağa kadar Kırall
Ben, bir bakış baktım mı, uyruklarım titrerler.
Bağışlıyorum şunun canını. Neymiş suçu?
Zina mı? Hayır, ölme! Zinadan ölünmez. Yal
İşte çalıkuşu da, aynı yolun yolcusu.
Yaldızlı böcekler de önümde çıtlteşiyor.
Yaşo. var al. çiftleşme!*

*Çıtlteş köpeği nasıl havlar bir dilenciye,
Hani nasıl da kaçır a dilenci, köpekten?
İşte bu, iktidarın yaman bir timsalidir:
Makamında itaat edilir bir köpeğe.
Behey, hınzır zağtiye! Çek şu kanlı elini!*

*O orospuyu sanki neden kırbaçlıyorsun?
Kendi sırtını aç da kırbaçla. Nasıl olsa
Onu kırbaçlamana sebep olan şu işi
Bir de ben yapsam diye yanıp tutuşuyorsun.
Tefeci ipe çeker ona kazık atanı.
Yırtık giysi, gösterir en küçük kusurları;
Cübbenin, samur kürkün örtmediği ayıp yok.»*

Lear'in haksızlık ettiği üçüncü kızı Cordelia, babasını bulmuştur. Başka Lear taraftarları ile birlikte savaş vermektedir. Ama savaşı kaybederler. Baba kız, tutsak düşmüştür. O acı anda, Lear kızına der ki:

*«Hayır, olamaz, hayır! Gel gidelim zindana:
Şarkı söyleriz arda. Kafeste kuşlar gibi.
Benim hayır duamı istersen, diz çökerim
Ve af dilerim senden. İşte, öyle yaşarız:
Dualar, türküler ve masallarla başbaşa;
Güleriz pırıl pırıl uçan kelebeklere...
Zavallı düşkünlerin saraydan aktardığı
Haberleri dinleriz. Biz de sohbet ederiz
Onlarla: Kim kazanmış, kim kaybetmiş, yükselen
Kim, işten atılan kim? Olayların sırrını
Öğreniriz Tanrıdan gelen elçiler gibi...
Ve biz görürüz zindan duvarları ardından,
İktidardakilerin çevirdiği işlerin
Amaca ulaşırken ansızın çöktüğünü.»*

Düşmanları, Cordelia'yı asmıştır. Lear, kucığında sevgili kızını taşıyarak girer, ordakilere bağırır:

*«Uluyun, cıgılık atın, uluyun! Ah, hepiniz
Taştan adamlarsınız! Sizdeki diller, gözler
Bende olsaydı öyle ağlar. haykırırdım ki
Gökkubbe yıkılırdı! Ah, gitti kızım, gitti!
Ben bilirim, kim yaşar; bilirim, kim yaşamaz.*

*Can verdi kızım. Artık toprak gibi. Bir ayna
Verin bana: Soluğu, aynayı buğularsa
O yaşıyor demektir.»*

Ve koca Kıral Lear, kızına yana yana ölür.

«Ah! Astılar zavallı

*Yavrucuğumu! Hayır, hayır, hayır, hiç eser
Yok hayattan! Bir köpek, bir at, bir sıçan niçin
Yaşasın da, niçin hiç soluk kalmasın sende?
Hiç göremeyeceğim seni artık... Hiç, hiç, hiç!
Ne olur, şu düğmeyi çözünüz... Teşekkürler,
Efendim! Bakın şuna! Gördüğünüz kim: Kızım,
Bakın ona, şuraya bakın...»*

Sevgili Seyirciler, Shakespeare'in engin sanatı için ne yorumlar yapılırsa yapılsın... Abartmasız söylüyorum, bu konuda birkaç bin kitap yayınlannuştır zaten... Kim ne derse desin: Shakespeare'in özü aşktır. Ve aşkın gücü, belki de, en yoğun ifadesini Shakespeare'in Sonelerinde bulmuştur.

*«Kimi soyla övünür, kimi hünerleriyle,
Kimininki zenginlik, kimininki sert pazı,
Kiminde giyim kuşam, korkunç rüküşse bile,
Kiminde safkan otlar, kiminde şahin, tazı;
Her merakın kendine göre bir büyüğü var,
Hoşlananlar çıkarmaz onu gönüllerinden;
Ama beni doyurmaz bölük pörçük meraklar,
Benim bir sevgim var ki üstündür her birinden.
Soylu doğmak nedir ki, seni sevmek elverir,
Parlak urbalardan hoş, servetten daha zengin,
Bana şahinden, attan daha fazla zevk verir;
Bende bütün övünçler — benim oldukça sevgin.»*

Gerçek sevgide her şey mubah gibidir, her acı sine-
ye çekilir:

*«Kölen olmuşum senin, elden başka ne gelir,
Gece gündüz el pençe divanım buyruğuna;
Gecirdiğim saatler, baştan başa bir hiçtir
Sen buyurmuş değilsen çabalarım boşuna.
Senin için, sultanım, saatleri gözlerken
Ben kimim ki küseyim sonu gelmez günlere,
Kara kara düşünmem, acı çekmem özlerken,
Uğurlar olsun dersen kölene sen bir kere;
Ben kimim ki kıskanıp kuşkulayıp sarayım
Kimle içli dışlısın, nedir yaptığın işler;
Derdim günüm put gibi düşünmeden durayım,
Mutlu kıldıklarını bilmek, içime işler.*

*Öyle körkütük sâdık bir köledir ki sevda,
Seni kötü göremez bin kötülük yapson da.»*

Güzel sevgilinin yok olacağını düşünmek, âşık için
feci bir azaptır:

*«Gördüm anıtlarını nice görkemli çağın
Zamanın zalim eli yıkıp etmiş yerle bir,
Başları göğe değen kuleler darmadağın
Ve sonsuz tunc, ölümün gazabına köledir;
Gördüm herşey bozulur, sonsuz sürüp gidemez,
En sağlam devlet bile günün birinde çürür,
Yıkımlar düşündürdü beni ister istemez:
Er geç sevgilimi de, Zaman alıp götürür.*

*Bana ölüm gibidir ölmesinden korkarak
Hiçbir şey yapamayıp varlığına ağlamak.»*

Shakespeare, böylesine sevdiği güzeli, abartmalardan
kaçınarak, hattâ inceden inceye alaya alarak övmesini de
bilmiştir.

*«Sevgillimin gözleri değil güneşin dengi,
Mercan daha kırmızı onun dudaklarından;*

*Kar beyaz da, ne diye onun göğsü kûlrengi?
Sac sim ise fışkırmış kara simler başından.
Ben güller görmüşümdür, yarı pembe yarı ok.
Onun yanaklarında öyle güller ne arar;
Cana can katar nice kakuları kaklamak,
Sevgilimin soluğu güzel kakmaz a kadar.
Musiki gibi gelir sözleri kulağıma,
Yine de musikinin kat kat büyüktür tadı;
Tanrıca nasıl yürür görmemişimdir ama,
Sevgilim yürüyüp de gök katına çıkmadı.*

*Şu var ki azanların baş lûfına karnı tak;
Yaksa, tanrı bilir ya, sevgilimin eşi yak.»*

Bu eşsiz sevgili, nasıl görünürse görünsün, sevecen olsun ya da kötülük yapsın, ancak şairin hayal gücüyle yaşar, gerçekten var olur.

*«Senden ayrı düşeli, ben aklımla görürüm:
Bana göstereceğin diye yöneldiğim yerleri,
El yordamından medet umarım, yarı körüm;
Gözüm görür gibidir, ama sönmüştür leri.
Görse bile en kaba ya da en ince yüzü,
En carpık yarattığı, en cak sevgi vereni,
Dağları ve denizi, geceyi ve gündüzü,
Kargayı ve kumruyu, hepsinde bulur seni.*

*Başka şey sığmaz, dolmuş seninle tıklım tıklım,
Gözümü sahte yapar gerçeği gören aklım.»*

— Fonda Shakespeare Müziği başlar...

*«Şölenlerimiz, oyunlarımız bitti artık.
Daha önce söylemiştim: Oyuncularımız
Cinler, perilerdi; eriyip gidiverdiler,
Havaya karıştılar. İşte bu görüntünün
Temelsiz yapısı, el değmez dokusu gibi,
Başı bulutlu hisarlar, görkemli saraylar*

*Yüce tapınaklar, koca dünyanın kendisi —
Evet, herşeyiyle, hepsiyle silinecek de,
Bu ismi var cismi yok geçit töreni gibi
Yavaşca kaybolup hiçbir iz bırakmayacak.»*

— Işıklar kısılır —

*«Biz, özünden düşler yaratılan varlıklarız:
Kısacık ömrümüzün başı sonu, uykudur.»*

— Işıklar söner, sahne karanlık olur.

*— Sahnede ve salonda tüm ışıklar
ansızın yanar*

«Ah, harika!

*Burda ne kadar çok iyi insan bir araya gelmiş!
Ne kadar güzel insanlık! Böyle insanlarla dolu
Şu yepyeni yiğit dünya!»*

SHAKESPEARE'DEN ALINTILAR İÇİN KAYNAKÇA

BİRİNCİ BÖLÜM

Birinci Mevra - İlk Sözcükler

Başlık / Perde / Sahne

«Bütün dünya bir sahnedir»	Nasıl Magnus Giderse Perde II, Sahne 7
«Benca hükümdar, herhangi bir kişidir.»	Başinci Henry Perde IV, Sahne 1
«Bazılar büyük doğar»	On İkinci Gece Perde II, Sahne 5
«Savaşlarda gücüyle ün salan...»	Sane 25
«Karkaklar, defalarca ölür...»	Julius Caesar Perde II, Sahne 2
«Doğar doğmaz ağılanz...»	Julius Caesar Perde IV, Sahne 8
«Ne var, ne aldı, kızım?»	Kiral Lear Perde I, Sahne 4
«Amca, bil bakalım...»	Kiral Lear Perde I, Sahne 5
«Yarın, ardından yarın, ardından...»	Macbeth Perde V, Sahne 5
«Hancı mı şu karışmada...»	Macbeth Perde II, Sahne 1
«Bize iyi bakıyorlar ha!»	Coriolanus Perde I, Sahne 1
«Tatlı sözler söyleyip...»	Coriolanus Perde I, Sahne 1
«Halk arasında yayanız...»	Coriolanus Perde II, Sahne 1
«Hoş sesler, tatlı aylar!»	Coriolanus Perde II, Sahne 3
«Olur, madem ki yapmam gerekiyor...»	Coriolanus Perde III, Sahne 2
«Sizi gidi açgözlük it sürüler!»	Coriolanus Perde III, Sahne 3
«Beni lekeledi...»	Venedik Taciri Perde III, Sahne 1

«Aşkla sevgilisini...»	Nasıl Hoşunuza Giderse Perde V. Sahne 4
«Hiç görülmemiştir...»	Kuru Günlük Perde II. Sahne 2
«Dilenciler can verirken...»	Kiral Lear Perde II. Sahne 2
«Kutsal ülke her şeyin üstündedir...»	Sekizinci Henry Perde III. Sahne 1
«Gaddarlıktır düşenin yüküne...»	Sekizinci Henry Perde V. Sahne 3
«Düşmanın için harlı fırın...»	Sekizinci Henry Perde I. Sahne 1
«Sırf yırtıcı kuşlar...»	Kutsal Kuş Perde II. Sahne 1
«Ölüm duygusu...»	Kutsal Kuş Perde III. Sahne 1
«Sevgi, pisboğazlık etmez...»	Venus ile Adonis
«Sakin dile getirme...»	Hamlet Perde I. Sahne 3
«Ben derim ki kadınlar...»	Othello Perde IV. Sahne 3
«O zalim hükümdara...»	On İkinci Gecce Perde II. Sahne 4
«Baktım artık dünyadan...»	Sane 66
«Rütbe gereğince...»	Troilus ile Cressida Perde I. Sahne 3
«Şu adayı sömürge diye...»	Fırtına Perde II. Sahne 7
«Var olmak mı, olmamak mı»	Hamlet Perde III. Sahne 1
«Vergün argın, alınm...»	Sane 27
«Sani bir yaz gününe benzetmek mi...»	Sane 18
«Bak, göreceksin bende...»	Sane 73
«Düşünce insanların...»	Sane 29
«Ne yalızlı hükümdar anılan...»	Sane 55

İKİNCİ BÖLÜM

«Gel, oturalım burada.»	Venedik Taci Perde V. Sahne 1
«Tadına doyum olmayan müzik...»	İkinci Richard Perde V. Sahne 5

«Aşk söze başlar da...	Aşkın Boşa Giden Emeği Perde IV, Sahne 3
«Es, es, yaman ruzgâr»	Nasıl Hoşunuza Giderse Perde II, Sahne 3
«Karkma, Ada, baştan başa...	Fırtına Perde III, Sahne 2
«Muzık, aşkın gıdası.»	Nasıl Hoşunuza Giderse Perde I, Sahne 1
«Kızcağız iç çekiyor...	Othello Perde IV, Sahne 3
«Haşnatsızlığumuzun kış mevsimi...	Üçüncü Richard Perde I, Sahne 1
«Ne! Ben kendimden...	Üçüncü Richard Perde V, Sahne 3
«Bir at! Bir at!»	Üçüncü Richard Perde V, Sahne 4
«Dunyada budalalığın dık-âlası...	Kıral Lear Perde I, Sahne 2
«Kabahat, sevgili Brutus...	Julius Caesar Perde I, Sahne 2
«Arkadaşlar, Ramalılar, vatandaşlar...	Julius Caesar Perde III, Sahne 2
«Sıvıncıdan ağlıyorum»	İkinci Richard Perde III, Sahne 2
«Şimdi hükümdar ne yapsın acaba?»	İkinci Richard Perde III, Sahne 3
«Sevilecek, sayılacak»	Sekizinci Henry Perde V, Sahne 5
«Ah, etendim,2, sakının kıskançlıktan.»	Othello Perde III, Sahne 3
«İftira demişler buna»	Cymbeline Perde III, Sahne 4
«Âşık sözu..	Bir Vazdantümü Gecesi Rüyası Perde V, Sahne 1
«Hep şaşarım Adamin biri...	Kuru Gürültü Perde II, Scene 3
«Su zavallı dünya...	Nasıl Hoşunuza Giderse Perde IV, Sahne 1
«İhtiras bilmeyen»	Nasıl Hoşunuza Giderse Perde II, Sahne 5
«Sayle bakalım...	İyi Biten Herşey İyidir Perde I, Sahne 3
«Kapı vurmak diye...	Macbeth Perde II, Sahne 3

«Acoba balıklar denizde...	Pericles
«Nedir bu? Ne igtir bu?»	Perde II, Söhne 1 Kısasa Kısas
«Hasta ölüyor...»	Perde II, Söhne 2 Lucrece'in İğfoll
«Şeref. kırık bacoğı...»	Dördüncü Henry, Bölüm 1 Perde V, Söhne 1
«Barnardine Efendi. kalk...»	Kısasa Kısas Perde IV, Söhne 3
«Kortalı zohmetli gelir...»	Titus Andronicus Perde IV, Söhne 4
«Korkuya dönüşür...»	İkinci Richard Perde V, Söhne 1
«Kurtlar yolağı surları»	Atinalı Timon Perde IV, Söhne 1
«Bu da ne? Altın?»	Atinalı Timon Perde IV, Söhne 3
«Holliplerin nutku tutulur...»	Lucrece'in İğfoll
«Bağı dönmekte olan...»	Hırçın Kız Perde V, Söhne 2
«Şon, sudo halkı gibidir...»	Altıncı Henry Perde I, Söhne 2
«Kimse. İğlemeyi sevdiği...»	Pericles Perde I, Söhne 1
«Baton güneşe karşı...»	Atinalı Timon Perde I, Söhne 2
«Altına yıldız koymak...»	Kıral John Perde IV, Söhne 2
«Hiçbir şey merhamet kadar...»	Atinalı Timon Perde III, Söhne 3
«Kendi bağını buyruk...»	Yonluluklar Komedi Perde II, Söhne 1
«Sinekler neyse...»	Kıral Lear Perde IV, Söhne 1
«Şapşal bir oyuncu gibi»	Coriolanus Perde V, Söhne 3
«Ben. efendimiz...»	Üçüncü Richard Perde V, Söhne 3
«Son zamanlarda...»	Hamlet Perde II, Söhne 2
«Troledl, komedi, tarih...»	Hamlet Perde I, Söhne 3
«İğitmişim ki suçlular...»	Hamlet Perde II, Söhne 2

«Vazdığım kanuşmayı...»	Hamlet Perde III, Sahne 2
«Yıldızlar ateş mi diye...»	Hamlet Perde II, Sahne 2
«Kadın, canını kendi kurtarmış.»	Hamlet Perde V, Sahne 1
«Ah, Tanrım Horatio...»	Hamlet Perde V, Sahne 2
«Bir soytarı! Bir soytarı!»	Nasıl Hoşunuza Giderse
«Tek bir damla yağ dökme...»	Antoni ile Kleopatra Perde III, Sahne 11
«Erişeceğim sana, Kleopatra...»	Antoni ile Kleopatra Perde IV, Sahne 14
«Ben ölüyorum, Mısır...»	Antoni ile Kleopatra Perde IV, Sahne 15
«Böyle yüce bir varlık...»	Antoni ile Kleopatra Perde V, Sahne 1
«Adamda dil varsa...»	Veronali İki Centilmen Perde III, Sahne 1
«Kocan, senin efendindir»	Hırcın Kız Perde V, Sahne 2
«Yavaş! Karşıkı camdan...»	Romeo ile Jülyet Perde II, Sahne 1
«Benim tâcım başımda...»	Altıncı Henry, Bölüm III Perde III, Sahne 1
«Ya, gerekler üstünde durmamalı.»	Kral Lear Perde II, Sahne 4
«Ee!n, ruzgârlar, esin!»	Kral Lear Perde III, Sahne 2
«Ah, Goneril, yüzüne...»	Kral Lear Perde IV, Sahne 2
«Bu esel tanıyorum ben...»	Kral Lear Perde IV, Sahne 6
«Hayır, alamaz, hayır!»	Kral Lear Perde V, Sahne 3
«Kimi sayla övünür...»	Sane 91
«Kölen almuşum senin...»	Sane 57
«Gördüm anıtlarını nice görkemli...»	Sane 84
«Sevgilimin gözleri...»	Sane 130
«Senden ayrı düşeli...»	Sane 113
«Şölenlerimiz, ayunlarımız bitti...»	Fırına Perde IV, Sahne 1

Yayınevimizee daha önce yayımlanan «*Tüm Sone-ler*»in usta çevirmeni ve *Shakespeare*'in dünyasına girebilen ender kişilerden biri olan **Talât Sait Halman**'ın başarıyla kaleme aldığı «**Kahramanlar ve Soytarılar**», *Shakespeare*'den seçilmiş parçaların özgün çevirileriyle, bu parçaların arasına yerleştirilmiş anılar, öyküler, anlatılar, yorumlar ve sunuş bölümlerinden oluşan tek kişilik bir oyundur.

Shakespeare'in dünyası insanın dünyasıdır. Çağları, ulusları, sınırları aşar... Hepimizin duygu ve düşüncelerine seslenen bu dünya, insan adlı yaratığın hiç bir yönüne yabancı gelmez.

Kahramanların hemen hiçbirisi büyük insan değildir. Kimisi yigittir gerçekten, kimisi hükumdarlıkta güçlüdür. Belki de gerçek kahraman kendisini hiçliğe götürecek olan olum karşısında mert kalabilen kişidir. Ya soytarılar? Kaderimizin öteki yüzü, ters yüzü. Gözyaşı karşısında gülücük, kara talihin yanı sıra kahkaha.

Shakespeare'de kahramanlar bazen soytarı olur, bazı soytarılar da kahramanlardan daha akıllı ya da daha cesurdur, ama hepsi *Shakespeare*'in onlara verdiği azman boyutlarla çağları aşan kahramanlar olmuştur. Tarihin, insan yaşamının, dram ve komedi sanatının, dünya dediğimiz uçsuz bucaksız sahnenin kahramanları...